

MAGNA NIMIS. — *q. d.* Continuo vescabantur Hebraei carnibus, nec deficiebant, videlicet ad mensam integrum, ut promiserat Dominus vers. 20; voluit enim Deus prius prestare promissum suum, quam punire murmuratores: quos demum in fine mensis, carnibus etiam tunc dentibus suis inhaerentes, punivit plaga lethifera. Hinc videtur pleosque murmurantes gulose comedisse has coturnices, Deumque tam gulam quam murmur eorum punivisse morte.

PLAGA MAGNA NIMIS. — Fuit hæc plaga ignis, qui deinde precibus Moysi repressus et absorptus est, uti dictum est vers. 3. Illa enim ad hunc vers. referenda esse, ibidem ostendi: plaga hæc non tetigit justos, sed solos murmurantes.

34. VOCATUSQUE EST ILLE LOCUS, SEPULCRA CONCUPISCENTIE: IBI ENIM SEPELIERUNT POPULUM, QUI DESIDERAVERAT — carnes. Visant sepe hæc Sepulcra concupiscentie gulosi, et maxime ebrios, qui uti rationem, ita et animam et corpus vino sepeliunt: quorum proinde animam cum divite epulone mo sepeliunt in inferno; caro vero ita saginata sepelietur in ventre vermium et bufonum.

Audiant illud Platarchi: « In vieta luxuria mortis supplicio castigatur. » Legant crebro epithaphium Sardanapali, jam sepulti et putidi:

Hæc habeo que edi, queque exsatiata libido hausit opes, et que quondam nec cuncta beabant, Non sunt, sum cinis.

Hic est ergo concupiscentie fructus, ut scilicet, sicut ait Apostolus, *1 Tim. vi. 9*, spergat homines in interitum et perditionem. Quare recte monet S. Petrus, *epist. II, cap. 1, 4*, fugere concupiscentie, que in mando est, corruptionem; et *Ecl. l.*

XVIII, 30: « Si prestes, inquit, animæ tuæ concupiscentie ejus, faciet te in gaudium inimicis tuis. »

Carolus Magnus Imperator ebriosum jussit submergi: quia, inquit, hic vini perdidit meretur, non vino, sed aqua sepulri; ut qui vino se mergit, aqua mergatur, et aqua sitim suam expleat.

Alexander Magnus vino se sepelivit, et occidit: cum enim poculum ingens (duos congios capiebat) a Protea homine bibacissimo propinatum, bis exhaustisset, concidit, decubuit, interit; testis est Athenæus, lib. X, cap. xi.

Ita gula Israelitas in cultu Beelphegor repentina morte muletavit, *Num. xxv*; gula ab Esau jus primogeniture in Jacob transtulit, *Genes. xxv*; gula Ela gladio Zambri interficiendum objecit, *III Reg. xvi. 9*; gula per Judith caput Holofernis abscidit; gula Simonem Machabæum cum filijs in convivio occidit, *1 Machab. xvi*. Denique Baltasar vino sepultus vidit manum conscribentem mortis et excidit sententiam: *Mane, tekel, phares*; eademque nocte regno et vita spoliatus est, *Daniel. capite v. vers. 23*.

Nota: Josephus hæc subicit, aliaque aliter narrat, uti et alias sepe, quia scribit Gentilibus, quibus suam gentem et religionem commendare cupit. Unde ea que gentem, vel religionem Judæorum Gentibus vilem et contemptibilem, efficere poterant, vel præterit, vel palliat et colorat, uti recte advertit Abulensis hic *Quæst. ult.*

VENERUNT IN HASEROETH. — Hæc est decima quarta mansio Hebræorum in deserto (1).

(1) Putem *Hhadrah* dictum in isto tractu offendit Burckhardt, *travels in Syria*, etc. pag. 495, quem conjicit eundem locum esse, qui hic memoratur.

CAPUT DUODECIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Maria ob murmur contra Moysen lepra corrumpitur, et castris ejicitur; sed, orante pro ea Mose, post septem dies sanatur et revocatur.

1. Locutaque est Maria et Aaron contra Moysen propter uxorem ejus Æthiopiissam, 2. et dixerunt: Num per solum Moysen locutus est Dominus? nonne et nobis similiter est locutus? Quod cum audisset Dominus 3. (erat enim Moyses vir mitissimus super omnes homines qui morabantur in terra), 4. statim locutus est ad eum, et ad Aaron et Mariam: Egredimini vos tantum tres ad tabernaculum fœderis. Cumque fuissent egressi, 5. descendit Dominus in columna nubis, et stetit in introitu tabernaculi vocans Aaron et Mariam. Qui cum iissent, 6. dixit ad eos: Audite sermones meos: Si quis fuerit inter vos propheta Domini, in visione apparebo ei vel per somnium loquar ad illum. 7. At non talis servus meus Moyses, qui in omni domo mea fidelissimus est: 8. ore enim ad os loquor ei et palam, et non per ænigmata et figuras Dominum videt. Quare ergo non timuistis detrahere servo meo Moysi? 9. Iratusque contra eos, abiit: 10. nubes quoque recessit quæ erat

super tabernaculum: et ecce Maria apparuit candens lepra quasi nix. Cumque respexisset eam Aaron, et vidisset perfusam lepra, 11. ait ad Moysen: Obsecro, domine mi, ne imponas nobis hoc peccatum quod stulle commisimus, 12. ne fiat hæc quasi mortua, et ut abortivum quod projicitur de vulva matris suæ: ecce jam medium carnis ejus devoratum est a lepra. 13. Clamavitque Moyses ad Dominum, dicens: Deus, obsecro, sana eam. 14. Cui respondit Dominus: Si pater ejus spuisset in faciem illius, nonne deberat saltem septem diebus rubore suffundi? Separetur septem diebus extra castra, et postea revocabitur. 15. Exclusa est itaque Maria extra castra septem diebus: et populus non est motus de loco illo, donec revocata est Maria.

VER. 1. 1. LOCUTAQUE EST MARIA ET AARON CONTRA MOYSEN, PROPTER UXOREM EJUS ÆTHIOPISAM. — QUÆRES, QUENAM HÆC ÆTHIOPISSA? JOSEPHUS, LIB. II *Antiq. X*, et ex eo Eusebius, Isidorus et alii narant Moysen, cum adhuc in paterna Pharaonis domo ageret, gessisse bellum pro Ægyptiis contra Æthiopes, eosque subjugasse proditione Tharbis, filie regis Æthiopum, quam proinde Moyses uxorem duxerit, et hanc esse Æthiopiissam.

VERUM HUIUS BELLIS ET VICTORIE, ÆQUE AC UXORIS MOYSEN, NON MEMINIT SCRIPTURA, SED SOLUS SEPHORÆ. DICO ERGO SEPHORAM HIC VOCARI ÆTHIOPISAM, QUIA ERAT MADIANITIS. MADIANITÆ ENIM IN SCRIPTURA VOCANTUR ÆTHIOPES, UT PATET *HABACUC* CAP. III, VERS. 7, ET II *PARAL. XIV. 10, 12*. DUPLEX ENIM IN SCRIPTURA EST ÆTHIOPIA, SCILICET UNA OCCIDENTALIS ULTRA ÆGYPTUM, PUTA ABYSSIA, UBI MODO REGNAT PRÆTO-JOANNES, QUÆ SOLA JAM VOCATUR ÆTHIOPIA; ALTERA ORIENTALIS, QUÆ EST ARABIA, IN QUÀ HABITABANT ISMAELITÆ, AMALÆITÆ, MADIANITÆ, ETC.: HI ERGO VOCANTUR ÆTHIOPES. ITA S. AUGUSTINUS HIC, *QUÆST. XX*, THEODORETUS, *QUÆST. XXII*, RABANUS, RUPERTUS, LYRANUS, ABULENSIS, ENGUBINUS, VATABLUS ET OLEASTER.

IN HOC CONJUGIO MOYSEN CUM ÆTHIOPISSA, FIGURABATUR ALLEGORICE CONJUGIUM CHRISTI CUM ECCLESIA GENTIUM; TROPOLOGICE, CONJUGIUM VERBI CUM ANIMA PECCATRICE, INQUIT S. BERNARDUS, *SERM. 39 in Cantica*.

ALLEGORICE. QUÆRES SECONDO, CUR CONTRA MOYSEN OB SEPHORAM INSURREXERIT MARIA, ET AARON? VERISIMILE EST QUOD AIT ABULENSIS, SEPHORAM MORE MULIERI (HIC ENIM SEXUS, CUM SIT IMBECILLI INGENII ET JUDICII, AMBITIOSUS EST, ET SUI HONORIS STUDIOsus) VOLUISSE SE PREFERRE MARIE, EO QUOD UXOR ESSET MOYSEN, MOSENQUE SUUM, QUASI POPULI DUCEM, VERBIS EXTULISSE, AC PRÆPOSUISSE MARIE ET AARON: QUARE PRIMUM CONCITATA MARIA, DEINDE AARON, SE ERIGERE COEPERUNT, VOLENTES SE NON TANTUM SEPHORÆ, SED ET MOSE AGUARE, JACITANDO SE TAM NOBILES ESSE PROPHETAS QUAM ERAT MOSES. ID ITA ESSE COLLIGITUR TUM EX VERSU SEQ., TUM EX VERS. 6, UBI DEUS HANC MURMURIS CAUSAM INDICAT ET PRÆSCINDIT, DOCETEQUE EOS IN AMBITIONE SUA FALLI, EO QUOD MOSES PRÆSTANTISSIMUS, FIDELISSIMUS, DEOQUE FAMILIARISSIMUS SIT PROPHETA, CUI NEC QUI ALIUS COMPARARI POSSIT.

ALLEGORICE. QUÆRES SECONDO, CUR CONTRA MOYSEN OB SEPHORAM INSURREXERIT MARIA, ET AARON? VERISIMILE EST QUOD AIT ABULENSIS, SEPHORAM MORE MULIERI (HIC ENIM SEXUS, CUM SIT IMBECILLI INGENII ET JUDICII, AMBITIOSUS EST, ET SUI HONORIS STUDIOsus) VOLUISSE SE PREFERRE MARIE, EO QUOD UXOR ESSET MOYSEN, MOSENQUE SUUM, QUASI POPULI DUCEM, VERBIS EXTULISSE, AC PRÆPOSUISSE MARIE ET AARON: QUARE PRIMUM CONCITATA MARIA, DEINDE AARON, SE ERIGERE COEPERUNT, VOLENTES SE NON TANTUM SEPHORÆ, SED ET MOSE AGUARE, JACITANDO SE TAM NOBILES ESSE PROPHETAS QUAM ERAT MOSES. ID ITA ESSE COLLIGITUR TUM EX VERSU SEQ., TUM EX VERS. 6, UBI DEUS HANC MURMURIS CAUSAM INDICAT ET PRÆSCINDIT, DOCETEQUE EOS IN AMBITIONE SUA FALLI, EO QUOD MOSES PRÆSTANTISSIMUS, FIDELISSIMUS, DEOQUE FAMILIARISSIMUS SIT PROPHETA, CUI NEC QUI ALIUS COMPARARI POSSIT.

CAUSA MURMURIS MARIE. QUÆRES SECONDO, CUR CONTRA MOYSEN OB SEPHORAM INSURREXERIT MARIA, ET AARON? VERISIMILE EST QUOD AIT ABULENSIS, SEPHORAM MORE MULIERI (HIC ENIM SEXUS, CUM SIT IMBECILLI INGENII ET JUDICII, AMBITIOSUS EST, ET SUI HONORIS STUDIOsus) VOLUISSE SE PREFERRE MARIE, EO QUOD UXOR ESSET MOYSEN, MOSENQUE SUUM, QUASI POPULI DUCEM, VERBIS EXTULISSE, AC PRÆPOSUISSE MARIE ET AARON: QUARE PRIMUM CONCITATA MARIA, DEINDE AARON, SE ERIGERE COEPERUNT, VOLENTES SE NON TANTUM SEPHORÆ, SED ET MOSE AGUARE, JACITANDO SE TAM NOBILES ESSE PROPHETAS QUAM ERAT MOSES. ID ITA ESSE COLLIGITUR TUM EX VERSU SEQ., TUM EX VERS. 6, UBI DEUS HANC MURMURIS CAUSAM INDICAT ET PRÆSCINDIT, DOCETEQUE EOS IN AMBITIONE SUA FALLI, EO QUOD MOSES PRÆSTANTISSIMUS, FIDELISSIMUS, DEOQUE FAMILIARISSIMUS SIT PROPHETA, CUI NEC QUI ALIUS COMPARARI POSSIT.

NOTA: IN HOC MURMURE MAXIME PECCAVIT MARIA, UTPOTE MULIER SEPHORÆ ÆMULA, VIDETURQUE IPSA CONCITASSE AARONEM CONTRA SEPHORAM ET MOYSEN, UNDE ET IPSA SOLA PUNITA EST LEpra, NON AARON. ADDIT ABULENSIS, AARONEM NON ESSE PERCUSSUM LEpra, EO QUOD ESSET PONTIFEX, IN QUO SUMMA REQUIREBATUR MUNDITIA, AUCTORITAS ET REVERENTIA. REGIS ENIM INFAMIA FUISSET IN CULTU DEI, SI EJUS PONTIFEX AARON FUISSET ALIQUANDO LEPROSUS. DICANT HIC PRINCIPES ET PRÆLATI, A SUI PRÆFECTIS ET PAROCHIS ACERE omnem INFAMIAM, NEC EOS QUI ALIQUANDO INFAMIA LABORAVUNT, EFAMSI JAM SE EMENDARINT, PROMOVERE, ET PRÆFERRE POPULO: HIC ENIM OB PRÆTERITAM INFAMIAM TALES CONTEMNET, IMO RIDEBIT.

ALLEGORICE S. AMBROSIIUS, LIB. X, *epist. 82*: « Ad typtum, ait, Synagoga hæc Mariæ admirumuratio pertinet, quæ Æthiopiissæ, id est Ecclesie ex Gentibus congregande sacramentum ignorans, quotidiano immurmurat convicio, et invidet ei plebi, cujus fide et ipsa excuterit a perfidie sue lepra, in fine sæculi. » Ita et S. Prosper, part. II *De Prædict.* cap. ix, Rupertus et S. Hieronymus *ad Fabiolam*, in Mansionem 14. Ubi nota ex S. Hieronymo hoc murmur contigisse, et hanc lepram inflictam esse Mariæ in decima quarta mansionem, puta in Haseroeth, ut patet ex capite precedenti, vers. ult.

3. ERAT ENIM MOYSES VIR MITISSIMUS SUPER OMNES HOMINES, QUI MORABANTUR IN TERRA. — *q. d.* Quia Moyses erat mitissimus hor. tum istius ætatis, hinc Mariæ et Aaron sibi obtractantibus et jurgantibus non respondit, ideoque Deus eum tuendum suscepit, et pro eo respondit.

NOTA: MOSES PRO SORORE DETRACTRICE, ROGATA AARONIS, ORANS ET DEPRECANS, IN VETERI TESTAMENTO FUIT MITISSIMUS; SED IN NOVO MITERI EO FUIT S. STEPHANUS, AIT ABULENSIS, QUI PRO SUE ETIAM LAPIDATORIBUS, ET SAULO, NEMINE ROGANTE, ORAVIT; UNDE ET PAULUM ECCLESIE IMPETRAVIT, ET EX SAULO PASSULUM EFFECIT. QUIN ET HÆC MANSUETUDINE MOSES MERUIT COLLOQUIUM ET FAMILIARITATEM QUASI CONTINUAM CUM DEO. AUDI S. DIONYSIUM, *epist. 8 ad Demophilum*: « Hebræorum tradit historia, Moysen eximia mansuetudinis merito divina amicitia et familiaritate dignatum; ac si quando ipsum divino aspectu excidisse commemorat, non id ei

Maria percussa est lepra, non Aaron, cur?

priusquam a mansuetudine defecerit contigisse describit. Erat enim, inquit, mansuetus valde, atque ideo Dei famulus dicitur, digniorque Prophetis omnibus, cui Deus visionis suae gratiam largiretur. »

Moralis de mansuetudine.

Vide quid apud Deum impetret mansuetudo, vide quanta sit virtus, vide quam sit magnanima. Recte Seneca in sapiente: « Affectum, ait, doloris movet humilitas animi contrahentis se ob factum dictumve inhonorificum; sapiens autem a nullo contemnitur, magnitudinem suam novit. Fructus contumeliae est in indignatione, et in sensu patientis; » et lib. *De Ira*: « Invalidum omne natura querulum est; nec quidquam magnum, nisi quod simul et placidum. »

Nil magnum nisi quod placidum.

Nimirum haec aequanimitas et mansuetudo in tolerandis injuriis, Christiani et vere sapientis ac magni animi est indicium. Audi rursus Senecam, in lib. *De Ira*: « M. Catonem in balneo quidam percussit imprudens; postea satisfaciendi Cato: Non memini, inquit, percussum me; melius putavit non agnoscere, quam ignoscere. Magni animi est, injurias despiciere: pusilli hominis et miseri est, repetere mordentem, ut mures et formicae, ad quos si manum admoveris, ora convertunt; inbecilla se hedi putant, si tanguntur. » Et in *Consolat. ad Helviam*: « Ducebatur Athenis ad supplicium Aristides; cui quisvis occurreret, ingemiscibat, non tanquam in hominem justum, sed tanquam in ipsam justitiam animam verteretur; inventus est tamen, qui in ejus faciem spueret; at ille abstersit faciem, et subridens ait comitanti se magistratui: Admone istum, ne postea tam improbe oscitet. » De Julio Caesare dixit Cicero, « quod nihil oblivisci soletur, nisi injurias, » uti refert S. Augustinus, epist. 5 ad Marcellinum. Audi S. Basilium, hom. *De Legendis libris Gentilium*:

Exempla mansuetudinis.

« Homo quidam in foro Periclem probris omnibus incessebat; is autem minima curare visus, toto die sustinuit: deinde vesperi jam descendente lumine comitatus est. Rursus quidam Euclidi mortem se illatum juravit: ille vero contra juravit se patienter eam laturum, et ei quavis infesto se conciliatum iri. Quidam vehementi impetu Socratis faciem eiecit; Socrates, nihil commotus, aliud non fecit, quam quod propria fronte inscriperit: Talis fecit; uti statuae nomen auctoris inscribitur. » Aristoteles, teste Eliano, Alexandro Magno, natura iracundo, consilium dedit, ut omnibus se superiorem astimans maledicta contemneret. Haec fecerunt Gentiles, quid facient Christiani? Verum hisce omnibus longe sublimior, purior, fortior et constantior fuit mansuetudo Mosis, per 40 annos populum tam rebellem tolerantis. Fidelium exempla aliqua mox subtexam.

Exempla mansuetudinis.

Scriptis hanc de se laudem Moses tanquam eam Spiritus Sancti ad hoc scribendum impellentis: sicut S. Joannes de se scripsit, quod erat discipulus quem diligebat Jesus. Secundo et ve-

rius, videntur haec post Mosen, illi ab aliquo alio scriptore hagiographo, qui haec ejus diaria digessit, esse addita, et in texta, uti dixi in proemio Geneseos.

Moraliter Origenes: Est, ait, quaedam familia mitium, cui praest Moses; quaedam patientium, cui praest Job; quaedam continentium, cui praest Daniel; et unusquisque in morte congregabitur ad familiam suam, mitis cum mitibus, virgo cum virginibus, iracundus cum iracundis, luxuriosus cum luxuriosis, juxta id quod dicitur *Levit. xxv, 40*: « Unusquisque rediet ad familiam pristinam, quia jubileus est. » Rursus propria Sanctorum virtus est mansuetudo: « Beati nates, quoniam ipsi possidebunt terram. » Audi Sapientem *Eccli. iii, 19*: « Fili, in mansuetudine operata perfee, et super gloriam hominum diligere. » Audi Christum: « Discite a me quia mitis sum, et humilis corde, et invenietis requiem. » Sanctus ille senior apud Cassianum, exagitationis ab infidelibus Alexandrinis, rogatusque eoque mira Christus supra naturam fecisset: « Haec, inquit, quod ego conviciis et injuriis vestris laesissus, ad indignationem non movear. »

Alter in *Vitis Patrum* hanc discipulo suo disciplinam, et viam ad perfectionem prescripsit: primo, ut toto triennio aliorum onera ferret; secundo, ut altero triennio daret mercedem iis, a quibus contumelias et conviciis acciperetur; fecit ille imperata; tum senior: Adesum ergo, ut experiar quid profeceris. Ductus Athenas, cum ad portam contumelias incesceretur, cepit ridere juvenis. Miratus alter: Quid hoc rei, inquit, quod a me irrisus, et sannis explosus rideas? Non rideam? inquit discipulus; tres annos mercedem solvi iis, qui me maledictis onerant; hodie gratis id abs te patior. Attonitus Atheniensis: Ingredere, inquit, urbem, dignus es coetu sapientium.

Tertius: Doce me, Pater, inquit, unum aliquid quod custodiam, ut possim caelo. « Potesne, inquit senior, convicia pati? » perinde quasi caput salutis in miti tolerantia contemtus et despicientiae consisteret, idque merito, cum Christus dicit: « In patientia vestra possidebitis animas vestras. »

Quarta, S. Amma in monasterio virginum quasi stulta, risibus et ludibriis omnium exposita, cum id mansuete et hilariter ferret, a S. Pitirone Dei instinctu declarata est esse totius monasterii sapientissima, aeque ac sanctissima, uti refert Paladius in *Lusitana*, cap. xlii.

Quintus, Abbas Pimenius in *Vitis Patrum*, lib. VII, cap. xxxvii: « Injuriam, ait, ferre, nec paria respondere, est animam ponere pro proximo. »

Sextus, Abbas Macarius ibidem: « Culpa, ait, est monachi, si lesus a fratribus, primus in charitate purgato corde non occurrat. Sicut enim Samuelis suscepit Eliseum, quia cum nullo eate-

rum habebat: ita anima quieta recipit Spiritum Sanctum, si cum nullo litem aut offensam servet. »

Septimus, Abbas Joannes ibidem, lib. VI, cap. iv, num. 12: « Porta caeli, ait, est injuriarum permissio, et patres nostri per multas injurias in ea gratulantes ingressi sunt. »

Octavus, senex alius rogatus a discipulo: « Da mihi, Pater, unam rem, quam custodiam, et salver per eam? » Respondeo: « Si poteris injuriari et affici conviciis, et portare ac tacere: magna est res haec, et super alia mandata. » Ibidem lib. III, num. 88.

Nonus, Abbas Antonius fratrem alius laudatum tentavit, et reperit quod non sufferet injuriam, dixitque ei: « Ty similis es edificio, quod quamvis habeat ingressum ornatum, per postica tamen a latronibus expugnatum. » Ibidem num. 88.

Decimus, Monachus post convicia alapa caesus a philosopho, mox aliam maxillam ei prebuit; tum ille adoravit eum, dicens: « Vere monachus es. » Ibidem lib. V, cap. xvi, num. 16.

Undecimus, Ammonius audivit sibi praedici a S. Antonio: « Tu ad hanc mensuram pervenies, ut nullam tibi fieri arbitris injuriam, sed ad omnem insensum blas phis ut lapis. » Ibidem lib. VII, cap. ix.

6. SI QUIS FUERIT INTER VOS PROPHETA DOMINI, IN VISIONE APPAREBO EI, VEL PER SOMNIUM. — « In visione, » id est in imaginaria, vel intellectuali representatione et raptu. Tacite hic innuit Deus Mariam et Aaronem fuisse Prophetas, eosque nonnullas a Deo visiones et revelationes accepisse, sed non tot, nec tales, quales in dies accipiebat Moses.

Notat Eusebius quinque hic distingui prophetiae species: prima est, quae fit בְּרִאיוֹת *benare*, id est in visione; secunda, per somnium; tertia, in enigmate, cum aliud videtur, aliud innuitur, uti erat cum Jeremias, cap. i, vidit ollam accensam, cum librum comederet, Ezechiel cap. ii, 8, et S. Joannes, Apoc. x, 40; quarta, per figuras, cum rerum imagines intuemur, cum acies, cum choros, cum pompas, cum praeclarissima quaedam conspiciamus: haec quatuor fiunt per abstractionem a sensibus, qua fit ut neque audiamus, neque tangamus, sed tota mens in visiones haec abstripiat; quinta est, cum sensu et statu corporis immutato, allocutio divina fit homini: quo modo Deus angelos alloquitur, et allocutus est Moses et paucos alios.

In hoc ergo sui temporis Prophetas dicitur his superasse Moses, quod palam et ore ad os, praesens cum praesente passim et familiariter cum Deo colloqueretur, et, ut ex hoc loco videtur, corporea specie etiam Deum (id est angelum, Deum representantem) videret, maxime postquam vidit ejus gloriam in Sina, *Exodi xxxiv, 6*; caeteris per Prophetas Deum rarius loqueretur, et non familiariter, neque per se, sed per

Prophetiae species quinque juxta Eusebium.

Moses praesentibus amplexibus colloquebatur in qua?

alias species et figuras, quas Prophetis objiciebat.

Judei in suae fidei Symbolo, quod editum Ge-nebrardus in fine Chronologiae, ultim. edit., asserunt Mosen praecelluisse aliis Prophetis in hisce quatuor: primo, quod Deus Mosis per se, aliis vero per angelum loqueretur; secundo, quod aliis noctu, Mosis interdiu loqueretur; tertio, quod omnes alii audientes angelum horrore et tremore concutebantur, ita ut pene exanimarentur, uti contigit Danieli, cap. x, vers. 8: Moses nil tale patiebatur; quarto, quod Moses propheta-bat quocumque volebat, caeteri non nisi eo tempore quo affabantur Spiritu Dei: unde saepe multos menses et annos cessabant, quia a Spiritu non docebantur. Verum haec partim falsa, partim futilla et Judaica sunt: quaedam tamen vera iis de more permixta sunt.

Ex dictis patet nullum ex hoc loco argumentum posse colligi pro eorum sententia, qui volunt Mosen hic vidisse divinam essentiam. Nam nihil novi hic de Mose dicitur, nec ulla nova ejus visio hic profertur, sed usitatum ejus cum Deo colloquium (quod *Exodi xxxiv, 6*, et alibi saepe descriptum est) iterato hic commemoratur; vide dicta *Exodi xxxiii et xxxiv*.

7. QUI IN OMNI DOMO MEA FIDELISSIMUS EST, — q. d. In tota Ecclesia mea, id est in toto coetu Israel, nullus est Mose fidelior; hebraice est, *fidelis ipse*, ubi \rightarrow ipse emphasim habet, quasi dicat: Fidelis ipse est antonomastice et per excellentiam.

8. ET (PER) FIGURAS DOMINUS VIDET. — Haec in Hebraeo saecernunt recentiores accentu distinguente a praecedentibus, vertuntque, et *similitudinem Domini videt*, q. d. Moses videt speciem Dei corpoream, in qua Deus se illi videndum exhibet. Ita et Chaldaeus et Septuaginta, qui vertunt, et *gloriam Domini vidit*, videlicet *Exodi xxxiv, 6*. Verum Hebraea non habent praeteritum, sed futurum, quod hic, uti alias saepe, pro presenti capitur. Omnium visionum, licet verbis discrepantium, sensus eodem redit.

10. NUBES QUOQUE RECESSIT, — non procedendo et praecundo: sic enim signum fuisse movenda esse castra; sed ascendero supra tabernaculum: sic enim signum erat Dei irati, et abeuntis a Maria et Aaron.

ET ECCE MARIA APPARUIT CANDENS LEVRA QUASI NIX. — Vide hic lepram esse poenam rebellium et murmurantium contra Praelatos, uti dixi *Leviticus xiii initio*. Porro congrua haec est murmuris poena; nam murmur instar leprae proserpit, et inficit totum corpus, puta totam congregationem et eorum. Unde sicut leprosi, *Levit. xiii*, jubentur e castris ejici, et seorsim extra castra habitare: ita ejicitur hic et castris murmuratrix Maria, ne illa suo murmure suaque lepra inficiat.

Audi S. Ephrem agentem de morbo linguae: « Ex teterrima, inquit, Mariae prophetissae lepra doceamur, quam grave ac detestabile vitium sit

obtractio. Corpus, quod lepra infectum cernatur, velut speculum quoddam fuit animæ, quæ non perspiciebatur, ejus indicabat maculam. Ex illa carnis corruptione patefactum est quomodo hominis detractoris corruptatur animus; nam sicut illa defecerat a fratre suo, ita et ab ipsa proprium corpus defecit, ut ex semetipsa charitatem addideret. » Vide Origenem hic, *homilia 7*, item S. Chrysostomus, hom. in *Psal. c.*, ubi inter cætera ait « Grave malum est detractio, turbulentus dæmon, nec unquam peccatum hominem reddens. Ex ea odia pullulant, jurgia conflantur, dissidia ortum trahunt, suspiciones male procreantur: sine ulla causa hostem reddit, qui paulo ante amicus erat: universas domos subvertit, et pacatas urbes ad bellum excitat: pulchra pacis vincula dissolvit, magnæ charitatis nodum infringit. Qui detractio studet, diabolo servit: utpote qui calumniæ opera exequatur. Quare detractor tanquam mendax et fur est propellendus. »

S. Hieronymus *ad Rusticum*: « Nulli, ait, unquam omnino detrahas, nec aliorum vituperatione laudabilem te videri velis; magisque vitam tuam ordinare discas, quam alienam carere. »

S. Augustinus, teste Possidonio in ejus *Vita*, cap. *xxii*, contra pestilentiam humanæ consuetudinis, hoc distichon suæ mensæ adscripsit:

Quisquis amat dicitis absendum rodere vitam,
Hanc mensam veteram novit esse sibi.

« Unde et coepiscopos quosdam sibi familiarissimos, illius scripturæ oblitos, et contra eam loquentes, tam asperè aliquando reprehendit, ut diceret aut delendos illos versus de mensa, aut se de media refectioe ad suum cubiculum surrecturum; quod ego et alii qui mensæ illi interfuerunt, experti sumus. » Ita Possidonius. Vide adversus detractores eundem S. Augustinum, *epist. 437*, et in *Psal. lvi* et *xci*.

S. Joannes Eleemosynarius Patriarcha Alexandrinus, etiam publice peccantes taxari vetabat: « Nam fieri, ait, potest ut peccatum ponendo deleverint. Iniquum est autem id homine petulantè exprobari, quod a Deo clementer est condonatum. »

Vere Sapiens linguam maledictam comparat serpenti: « Si mordet, inquit, serpens in silentio, nihil minus habet, qui occulte detrahit, » *Eccli. x.*

« Detractor, et libens auditor, uterque diabolum portat in lingua, » inquit S. Bernardus in *sermone*. Hoc est officium dæmonis, qui inde vocatur diabolus, id est calumniator.

Idem: « Lingua detractoris, inquit, est vipera ferocissima; est lancea, quæ tres penetrat ictu uno: » occidit enim animam *primo*, dicens; *secundo*, audientis; *tertio*, famam ejus cui detrahit. Audi eum, *serm. De triplici custodia, manus, lingua et cordis*: « Numquid, inquit, non vipera

est lingua ista? Ferocissima plane, nimirum quæ tam lethaliter tres inficit flatu uno. Numquid non lancea est ista lingua? Profecto et acutissima, quæ tres penetrat ictu uno. Lingua, inquit, eorum gladius acutus. Gladius quidem anceps, imo triiceps est lingua detractoris: imo deterior, ait, mucrone, quo Dominicum latus confossum est. Levis, quidem res sermo, quia leviter volat, sed graviter vulnerat; leviter transit, sed graviter urit; leviter penetrat animum, sed non leviter exit. »

Audi et Gentiles. Cicero in *Offic.*: « Detrahens, inquit, alteri, et hominis incommodum suo commodum augere, magis est contra naturam, quam mors, quam dolor, quam cætera, quam volunt corpori accidere, aut rebus externis. Nam tollunt convictum hominum et societatem. »

Horatius in *Serm.*:

Absentem qui vixit ambulo,
Fingero qui non vixit potest, commissa tacere
Qui nequit; hic niger est; hunc tu, Romane, caveto.

11. NE IMPOSAS NOBIS HOC PECCATUM. — Ne imputes nobis peccatum quod commisimus, ne nobis offendaris, neve punias, vel puniri nos a Deo permittas aut consentias; sed parce, et miserere et ignosce, atque ora ut Maria a lepra curetur, utque lepra ejus me, utpote murmuris ejus participem, non invadat et corripiat.

12. NE FIAT HEC QUASI MORTUA. — Tum quia lepra serpens, et exedens Mariam, eam sensim mortuæ vel abortivo mutilo et deformi similem efficiebat; tum quia lepra erat quasi mors quædam civilis: separabat enim hominem ab habitatione et convictu hominum (1).

14. SI PATER EJUS SPUISSET IN FACIEM EJUS, etc. — *Ver. 14. g. d.* Si pater Mariæ sororis tuæ iratus spuisset in faciem ejus, illa præ rubore et reverentia patris, non auderet accedere ad patrem ante septem dies; quanto magis decet illam ipsam jam, cum ob peccatum a me lepra notata sit, confundi, et castris arceri, neque ad me in tabernaculum accedere ante septem dies?

SEPARETUR SEPTEM DIEBUS EXTRA CASTRA, ET POSTEA REVOCABITUR. — Haque reipsa per septem dies Maria quasi leprosa, castris exclusa est: is lapsus a Deo curata est ac revocata. Ubi nota in ejus revocatione non fuisse observatas ceremonias, et expiationes leprosis prescriptas, *Levit. cap. xiv*. Nam ipsa Dei miraculosa sanatio et revocatio Mariæ, erat sufficiens ejusdem lastratio et expiatio, ut alia legali non indigeret. Ita Abulensis.

Vide hic justam arrogantiae penam. Erexerat se superbe Maria supra fratrem suum Moysen, ducem castrorum, eumque despexerat ergo juste hic

(1) Hebr. est, ne fiat, queso, soror instar mortui fetus, cujus, cum egreditur utero matris suæ dimidia pars carnis

humiliatur, ut quasi infamis et indigna non tantum conspectu fratris, sed et populi, a castris separaretur.

Simile exemplum, et multo magis admirabile refert Raderus noster ex *Præfatio Græcorum, tract. De Simplic.*, cap. v, de Stylita Edesseno, qui quod fratrem suum germanum aurum spernentem simplicem judicasset, et contempsisset, eo quod ipse idem aurum prudenter, ut sibi videbatur, in vi-

ros Religiosos et pauperes erogasset, ab angelo redargutus, ac a fratre suo germano in omni vitam separatus, jussusque 49 annos stare in columna; post tam longam et duram penitentiam, tandem veniam meruit anno quinquagesimo, sive jubileo: tunc enim apparens ei angelus, peccatum ei remissum, eumque Dei gratia restitutum nuntiavit, atque insuper mira consolatione et nova Dei benedictione cumulavit.

CAPUT DECIMUM TERTIUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Moses mittit duodecim exploratores in Chananaeam: referunt illi in vecte botrum; sed narrantes urbium et incolarum robur, Hebræos ab ea absterrent, frustra ventente Caleb.

1. Profectusque est populus de Haseroth, fixis tentoriis in deserto Pharan, 2. ibique locutus est Dominus ad Moysen, dicens: 3. Mitte viros, qui considerent terram Chanaan, quam daturus sum filiis Israel, singulos de singulis tribubus, ex principibus. 4. Fecit Moyses quod Dominus imperaverat, de deserto Pharan mittens principes viros, quorum ista sunt nomina. 5. De tribu Ruben, Samma filium Zechar. 6. De tribu Simeon, Saphat filium Huri. 7. De tribu Juda, Caleb filium Jephone. 8. De tribu Issachar, Igal filium Joseph. 9. De tribu Ephraim, Osee filium Nun. 10. De tribu Benjamin, Phalti filium Raphu. 11. De tribu Zabulon, Geddiel filium Sodi. 12. De tribu Joseph, sceptri Manasse, Gaddi filium Susi. 13. De tribu Dan, Ammiel filium Gemalli. 14. De tribu Aser, Sthur filium Michael. 15. De tribu Nephthali, Nahabi filium Vapsi. 16. De tribu Gad, Guel filium Machi. 17. Hæc sunt nomina virorum, quos misit Moyses ad considerandam terram: vocavitque Osee filium Nun, Josue. 18. Misit ergo eos Moyses ad considerandam terram Chanaan, et dixit ad eos: Ascendite per meridianam plagam. Cumque veneritis ad montes, 19. considerate terram, qualis sit; et populum qui habitator est ejus, utrum fortis sit an infirmus: si pauci numero an plures: 20. ipsa terra, bona an mala; urbes quales, muratæ an absque muris: 21. humus, pinguis an sterilis, nemorosa an absque arboribus. Confortamini, et afferte nobis de fructibus terræ. Erat autem tempus quando jam præcoque vixæ vesci possunt. 22. Cumque ascendissent, exploraverunt terram a deserto Sin, usque Robob intransitibus Emath. 23. Ascenderuntque ad meridiem, et venerunt in Hebron, ubi erant Achiman et Sisai et Tholmai filii Enac; nam Hebron septem annis ante Tanim urbem Egypti condita est. 24. Pergentesque usque ad Torrentem botri, absiderunt palmitem cum uva sua, quem portaverunt in vecte duo viri. De malis quoque granatis, et de ficis loci illius tulerunt, 25. qui appellatus est Nehelescol, id est, Torrens botri, eo quod botrum portasset inde filii Israel. 26. Reversique exploratores terra post quadraginta dies, omni regione circuita, 27. venerunt ad Moysen et Aaron, et ad omnem cætum filiorum Israel in deserto Pharan, quod est in Cades. Locutique eis et omni multitudini ostenderunt fructus terræ; 28. et narraverunt, dicentes: Venimus in terram, ad quam misisti nos, quæ revera fluit lacte et melle, ut ex his fructibus cognosci potest; 29. sed cultores fortissimos habet, et urbes grandes atque muratas. Stirpem Enac vidimus ibi. 30. Amalech habitat in meridie, Hethæus et Jebusæus et Amorhæus in montanis: Chanaanæus vero moratur juxta mare, et circa fluenta Jordanis. 31. Inter hæc Caleb compescens mur-

zur populi, qui oriebatur contra Moysen, ait: Ascendamus, et possideamus terram, quoniam poterimus obtinere eam. 32. Alii vero, qui fuerant cum eo, dicebant: Nequaquam ad hunc populum valemus ascendere, quia fortior nobis est. 33. Detraheruntque terram, quam inspererant, apud filios Israel, dicentes: Terra, quam iustravimus, devoravit habitatores suos; populus, quem aspeximus, proceras staturae est. 34. Ibi vidimus monstra quaedam filiorum Enac de genere giganteo: quibus comparati, quasi locustae videbamur.

4. PROPECTUSQUE EST POPULUS DE HASEROTH (ubi fuit decima quarta mansio Hebraeorum), FIXIS TENTORIBUS IN DESERTO PHARAN. — q. d. Pergendo figere castra in vasto illo deserto Pharan (1): nam in eo deinceps sequentes fuere mansiones usque ad trigessimam tertiam; haec porro decima quinta, in quam proxime ex Haseroth venerunt, fuit Bethma, ut patet Num. xxxiii, 48.

2 et 3. IBIQUE LOCUTUS EST DOMINUS AD MOYSEN, DICENS: MITTE VIROS QUI CONSIDERENT TERRAM CHANAN. — Dixit hoc Deus, postquam populus iste diffidens promissis Dei, petisset mitti exploratores in Chanaan, qui referrent qualis esset terra, quam fertilis, et quam munita, ut patet Deut. 1, 22. Cum enim populus id peteret, Moses consulit Dominum, qui Most annuit, jussitque ut faceret illos quod populus pecebat, ut ex hoc loco patet. « Optimus » enim « est Imperator, qui maxime cogitas habet res hostium, » ait Charbias; in bellis enim plurimum valet secretum. Unde Metellus rogatus a centurione, quid esset facturus, respondit: « Si scirem tunicam meam consilii mei esse consciam, eam statim exurem, » ait Plutarchus.

3. SINGULOS DE SINGULIS TRIBUBUS, EX PRINCIPIBUS, — non primis et summis, puta ex 12 illis, quorum quisque toti tribui sub praerat; nam illi aliter vocabantur, ut patet cap. x, vers. 14; sed ex aliis inferioribus, qui primis illis subordinati erant; et forte ex illis, qui consilio Jethro constituti erant, Exodi xviii, 25.

12. DE TRIBU JOSEPH SCEPTRI MANASSE. — Hebraice de tribu Joseph tribus Manasse, seu quoad tribum Manasse. Tribus enim Joseph duplex erat, scilicet Ephraim et Manasse: ut ergo certam tribum designet, tribum Joseph determinat per tribum Manasse.

17. VOCAVITQUE OSEE FILIUM NUN, JOSUE. — Nota: Pro Nun, Septuaginta et passim veteres, qui eos sequuntur, legunt Nave, sed corrupte; nam Hebraea, Chaldaea et Latina habent Nun, et facili Graecum v in n depravari potuit, ut pro Nun (quomodo videntur vertisse Septuaginta) irreperit Naxi. Rursum pro Osee, vel ut Hebraice est, Hosee, Septuaginta vertunt Ausea, et ita veteres Septuaginta secuti, saepe Josue vocant Ausem. Videntur

(1) Desertum sita haud diversum esse a deserto Pharan, aut ejus partem fuisse, apparet inde, quod Caldes infra vers. 26, in deserto Pharan, et xx, 1, in deserto Sin situm dicitur.

17. 17. Fun de PRAVATIONE in Veris.

ergo Septuaginta legisse nomen Hebraeum alius punctis, quasi descendens ab imperativo passivo niphath, verbi וָיָסַע itasca, id est salvum fecit; vide licet וָיָסַע hivasce, id est salvare, salvus sis: unde crasi factum est nomen hause, quod Moses mutavit in activum Iehoscua, id est salvator, vel qui salvum faciet: nisi quis vetus mendum suspicetur cum S. Hieronymo, initio Comment. in Osee, ut pro וָיָסַע legatur וָיָסַע, « depravato in יָסַע, quod character e est affine. Noster enim et Chaldaei et alii passim Osee vertunt, non Ause. Moses vero Hosee nomen mutavit in Iehoscua, addita et praefixa ad nomen Osee littera iod, primo, ut certiore ipsi Josue, et populo per ipsum, salutem et victoriam de Chananeis promitteret, quam hac exploratione inchoabat: Hosee enim verbum significat salva (unde hosanna idem est quod salva quæso), iehoscua vero, quo alludit Iehoscua, significat qui salvabit; secundo, ut inuenerit multa et bona largiturum Beam, cui primam litteram nominis sui tetragrammati, scilicet iod, addidisset. Quo respexiss, videtur S. Hieronymus in Aggai cap. 1, et Eusebius, IV Demonstr. cap. ult., dicens: Iehoscua idem est quod יְהוֹשֻׁעַ itescua, id est Dei salus, aut salvator, hoc est, datus a Deo ad salutem populi: nam nomen tetragrammatum ipse legit hisce punctis, ut sonet יְהוֹשֻׁעַ; tertio denique, quia spiritu prophetico providebat Moses, Josue expressum typum gesturum Jesu Christi, uti nomen, ita re ipsa, et felicissima translatione populi electi in terram promissam. Hinc Eusebius, lib. IV Demonstr. xxxvii, docet Aaron pontificem a Mose vocatum esse Christum, quia typus erat sacerdotii Christi: Ause vero (vitiose enim in Eusebio legitur Nausen) vocatum a Mose Josue, quia typus futurus erat principatus Christi; sic et Theodoretus, Quæst. XXV, et Tertullianus Contra Judæos, et Clemens Alexandrinus in lib. I Prolog. vii, Justinus Contra Tryphonem, pag. 84, Lactantius, lib. IV De Vera sapientia, cap. xvii, Prosper, par. II, Præd. cap. iv, Origenes, homilia 1 in Josue, Ambrosius in Psalm. xvii, Hieronymus ad Paulinum, Augustinus, lib. XVI Contra Faustam, cap. xviii. Ita Abram futurus pater multorum populorum, a Deo vocatus Abraham. Precursor Christi futurus primus gratiae et Evangelii Christi praeco, dicitur esse Joannes, id est gratiosus.

Hinc rursum notant Lactantius, lib. IV, ca. xvii, Origenes, hom. 11 in Exod., et alii Patres Graeci et Latini, quos citat Serarius, praefat. in Josue, quod

Josue dicitur in Ause, unde?

Moses ei mutavit nomen, eumque pro Hosee vocavit Josue, eo tempore, quo dux militiae contra Amalecitas est constitutus, eosque debellavit. Josue enim significat Salvatorem, qui tanquam dux populi salvavit populum suum: sicut Jesus salvavit homines, pugnando et debellando demones, Coloss. ii, 15. Hujus rei indicium est, quod Josue nomen primum legatur Exodi xvii, 9, ubi Josue dux belli contra Amalec a Mose constituitur. Alii tamen censent Osee nomen mutatum fuisse in Josue hoc tempore, quo designatus est explorator terrae sanctae. Tunc enim anceps, et periculosum terram hostilem explorandi officium suscipiens, evidenter mortis ignominiosae et acerbae discrimini (ne scilicet quasi explorator, et proditor a Chananeis torqueretur et excarnificaretur) ultra pro populo se obtulit. Tunc ergo acer, magnanimus et interritus apparuit, ideoque dignus, qui novo hoc et augusto nomine donaretur. Ita censent Justinus Contra Tryphonem, S. Augustinus, lib. XVI Contra Faustam, cap. xix, Anastasius Nicenus, Quæst. LV, Abulensis et Oleaster. Addit S. Augustinus, Josue tunc gessisse typum Jesu Christi, qui abiturus in caelum suis discipulis ait: « Et si abiero, et preparavero vobis locum, iterum venio, et assumam vos ad meipsum, » Joan. xiv, 3.

Sic Antiochus primus hujus nominis Syriae rex, ob victoriam de Galatis reportatam, σωτήρ, id est salvator, est appellatus: atque in pugna tulit in vexillo figuram pentalfa, cum verbo σωτήρ, id est salus, ut in numismatibus cernitur; atque usus est pro militari tessera verbo σωτήρ, quod saluum esse significat; camque ab Alexandro Magno nec in somnis jussum usurpare dixit: testis est Lucianus, Apol. de Lapsu in salut., et Pierius, Hierogl. 47.

Ex quibus omnibus patet, Jehoscua, vel per crasin Josue, idem prorsus nomen esse quod Jescua, id est Jesus, non vero diversum, ut voluit Galatinus, Pagninus, et Jansenius, cap. vii Concord. Idque convincitur ex eo quod passim Septuaginta, Josephus, et Philo, lib. De Charitate, Hebraea Jescua, sive Josue, vertunt Ἰησοῦς, id est Jesus: nam Ἰησοῦς, Graecis trisyllabum est, eo quod iota apud eos sit vocalis, quae Hebraeis et Latinis est consonans; deinde punctum tere sub iod in Jescua vertunt in i: olim enim a sonabat ut i; ac tertia gutturalum y vertunt in e, lenioris pronunciationis causa, ut pro Maschach vertunt Messias. Deinde ipsulum patet ex Aggeo, cap. 1, vers. 1, 12, 14, et cap. ii, vers. 3, 3, et ex Zacharia, cap. iii, vers. 1, 3, 8; nam hi duo Jesum pontificem, filium Josedece (qui etiam fuit typus Christi, quia Pontifex est summus novi Testamenti, ut patet Zachar. iii, versibus citatis) Jesum nominant, qui tamen ab Esdra, lib. 1, cap. iii, 2, 8, 9, et cap. iv, vers. 3, in Hebraeo et nostra versione, vocatur Josue. Denique, utriusque hujus nominis in Hebraeo eadem sunt litterae, et eadem radix

videlicet יְהוֹשֻׁעַ itasca, id est salvum fecit; unde Josue vel Jesus idem est, quod Salvator.

Hinc patet primo, falli eos qui nomen Jescua Graeco verbo ἴσθω, id est sano: vel a Jesu ΝΕΩ ασα, id est sano, deducunt; quasi ἰσθω; idem sit quod ἰσθω, id est medicus; ita Epiphanius, haeresi 29: « Jesus, ait, Hebraica lingua curator appellatur, aut medicus et salvator. » Sic et a Graeco ἴσθω nomen Ἰησοῦ; deducti Basiliius in Asceticis, et Cyrillus, Catechesi 10, sub finem. Ubi tamen nota quod, licet haec non sit vera etymologica ratio, recta tamen nominis sit adaptatio et accommodatio.

Patet secundo, hebraice scribendum esse יְהוֹשֻׁעַ Jescua, ut ultima sit an, non vero ישו Jesu, uti Judaei scribunt, vel ob contemptum, vel ob Syram decurtationem; non etiam scribendum esse יְהוֹשֻׁעַ Jescuh, per he in fine: quia hoc salutem, Jesus autem Salvatorem significat.

Patet tertio, nomen Jesus non esse idem cum nomine tetragrammato, nec ab eo sola littera schin inserta differre, uti quidam e Novatorum grege, puta Lucas Osiander in Math. 1, sensit; ac proinde neque scribendum esse יְהוֹשֻׁעַ Jeshesuh per he in fine praecedente vau, ut ipse vult, quasi Christi Domini nomen Jesus, a Josue, vel Jescua sit omnino diversum. Nam id jam refutatum est; et id ipsum aperte convellit S. Mattheus, 1, 21, qui de Christo ait: Vocatus nomen ejus Jesum; ipse enim saluum faciet, etc. Unde patet nomen Jesus idem esse quod Jescua, vel Josue, id est salvator; neque scribendum esse Jeshesuh Hebraice, sed Jescua, quia Jeshesuh non significat salvatorem, sed Jescua; imo Jeshesuh confictum est nomen, nec proprie illam radicem Hebraeam habet. Denique in titulo crucis Dominicae, qui Romae servatur in templo Sanctae Crucis, יְהוֹשֻׁעַ Jescua, non Jeshesuh scribitur nomen hoc, ut testatur Pagninus oculatus testis, in interpretatione nominum Hebraeorum.

Dices: Etiam Jescua non significat salvatorem, sed salvatum, quia habet formam participii passivi paul. Respondeo, Jescua non esse paul cal, sed esse nomen, significans salvatorem, neque ut Josue; nomina vero multum a participiis et punctis et significatione differunt; alludit enim jescua ad יְהוֹשֻׁעַ iteschia, id est qui salvabit, vel certe ad יְהוֹשֻׁעַ itescuh, id est salus, quasi dicas, ipsa salus, id est salvator per essentiam.

Dices secundo: Isaiã vii, 14, et Matth. 1, 23, dicitur quod Christus vocandus sit Emmanuel, id est nobiscum Deus: hoc autem significat Jeshesuh, non Jescua, vel Josue: nam Jeshesuh continet omnes litteras nominis Dei tetragrammati, inserta tantum littera schin. Respondeo: Etiam Jehuda continet omnes litteras nominis tetragrammati, uti et multa alia nomina, non tamen ideo significat idem quod tetragrammaton. Secundo, ut fingas significare idem quod nomen tetragrammaton, neutiquam tamen significare potest, nobiscum Deus: quia nomen tetragrammaton hoc

non significat, sed simpliciter Deum significat. Adde *Jehosua*, quod idem est cum *Jesua*, habere omnes litteras nominis tetragrammati, easque conjunctas, non dissectas, ut *Jehosch*. Quod ergo ad Isaie et S. Matthaei locum attinet, respondet Justinus in *Quaest. ad orthodoxos*, Quaest. CXXXV; Tertullianus, lib. *Contra Judaeos*, cap. IX; Lactantius, lib. IV *De Vera sapientia*, cap. XII; Cyrillus, lib. *De Incarnatione Unigeniti*, cap. III, et vocabunt nomen ejus *Emmanuel*, non significare Christum ita nominandum (nunquam enim Emmanuel nomen ipsi inditum legimus, sed Jesu tantum, idque in circumcissione), sed fore Emmanuel, id jure Emmanuel vocari possit; nam vocari in Scriptura saepe significat esse, ut *Isaia IX, 6, Isaia LX, 14, Zachar. VIII, 3, Jerem. III, 17*. Deinde, ut ree Tertullianus supra: *Emmanuel et Jesu idem sunt, non sono, sed sensu*. Nam esse Deum nobiscum, est esse salvatorem: salus enim nostra et redemptio Dei ad nos descensu peracta est, nec alio modo perfici potuit.

Fateor tamen, quod, sicut Deus Abraham et Sarae addidit litteram *he* nominis sui tetragrammati, ut significaret se ex his nascenturum hominem: ita et Josue eandem litteram addidit, ut *Jehosua* in se contineret omnes litteras nominis tetragrammati: quia per hoc significare volebat Jesum Christum, cujus typos erat Josue, fore *Jehova*, id est Deum.

Quapropter hoc nomen Jesu revelatum est Prophetis, qui eo appellandum fore Messiam praesignificaverunt, ut patet *Habacuc III, 18*: « Exultabo in Deo Jesu meo. » *Isaia XLV, 8*: « Aperiatur terra et germinet salvatorem, » et passim Septuaginta. Hebraei nomē משיח *maschiach*, id est Messias, vertunt *christe*, id est salvator.

Unde et prisci Rabbini ante Christi tempora Messiae nomen fore Jesu praedixerunt, ut ex R. Haccados doctet Galatinus, lib. III, cap. XX.

Idem prophetarum Sibyllae, ut doctet acrostichis illa versuum Sibyllae Erythraeae, quorum prima littera haec verba reddunt: *Ἰησοῦς Χριστός υἱός Θεοῦ, σωτήρ, σωτήρ, σωτήρ, Jesus Christus Filius Dei, Salvator, christe*, quae exstat in sine Sibyllinorum oraculorum tom. II *Biblioth. SS. Patrum*, et eam citat Cicero, lib. II *De Divin.*, indeque probat poema Sibyllae non esse furentis, sed attenti animi, artisque et cogitationis. Eandem citat et Constantinus Imperator apud Eusebium, in fine Vite hujus, et fuse S. Augustinus, lib. XVIII *De Civit.* XXIII. Idem praedixit, sed enigmatica Sibylla Cumana, quae, ut refert Sixtus Senensis, lib. II, verbo *Sibylla*, vaticinata est numerum litterarum nominis Messiae fore 888, dum ita canit:

Sed quis sit numeri totius summa docebo:
Namque octo moeades, et lidem decades super ista,
Alaque hecatontades octo, huius significat.
Hominibus nomen: tu vero mente tenelo.

Hinc enim auzerum continent 4 littera Graeco

nominis Jesus, cujus numeri mysterium explicat Venerabilis Beda, in cap. II *Luc.*: « Videlicet significat per Jesum resurrectionem, et viam in celum esse patefactam. Octonarius enim sive simplex, sive multiplicatus per decem, id est octoginta, sive per centum, id est 800, significat octavam resurrectionis. »

Atque hinc forte demon, qui simia est Dei, et tantus Salvatoris nostri amulus, apud Romanos et Graecos Jovem et Minervam Solerem, Jovem Eleutherium, Salutem deam, Minervam Sospitam, et similes deorum larvas sibi induxit, de quibus multa Giraldus, lib. *De Divis Gentium*, syntagm. I, p. 33, et syntagm. II, p. 106 et 107, et syntagm. III, pag. 121. Denique Justinus, *Apolog. 1 pro Christianis*, ante finem, scribit Christianos suo tempore energumens curare, et a demonibus liberare solitos invocatione nominis Jesu; vide Gretserum, lib. III *De Cruce*, cap. XXVII.

Est enim hoc nomen Jesus sanctissimum et augustissimum, adeoque venerabilis nomine tetragrammato, ut ree probat Abulensis, *Quaest. VII*, in cap. XI *Exodi*. Nam est proprium nomen Verbi incarnati, ut doctet S. Augustinus, tract. 3 in *1 epist. S. Joan.*, tom. IX, ideoque alia omnia Christi nomina, quae plurima et praestantissima et Scriptura attribuit, in se complectitur. Significat enim totam incarnationis Dominicæ oeconomiam (in qua prae ceteris operibus, omnia attributa Dei relucunt), bonaque omnia, quae inde nobis sive in animo, sive in corpore, tum in hac vita, tum in futura per omnem aeternitatem obveniunt. Vide Origenem, hom. 22 hic, et hom. 1 in *Josue*, Bernardum, serm. 43 in *Cant.*, ubi ait veteres Jesus inanimibus nominibus gloriosos esse; nec enim veram salutem praestitisse, sed adumbrasse: hanc enim solus praestitit Jesus noster. De nomine Jesu plura dixi *Philip. II, 40*.

20. UNDES QUALES, MURATE, AN ASSUQ MURIS. — Clare Interpres vertit Hebraea, quae sic habent: *An in castris, an in munitionibus, sive locis inclusis, habitent incolae*. Castra hic opponuntur locis muro inclusis: castra ergo hic sunt loca palentia, sive municipia, in quibus turmatim habitant in castris (1); sic enim milites in castris non includuntur muris, sed in tentoriis campestribus degunt. Ita Oleaster. Loca inclusa sunt quae vulgo *Burgis* vocamus; unde Burgundiones sunt dicti, quod in burgis se continerent, ut ab hostium incursione essent tuti.

21. ERAT AUTEM TEMPUS QUANDO JAM PRAEQUO (id est primo maturae) UVA VESCI POSSUNT. — *g. d.* Exploratores a Mose missi explorarunt Chanaan, quando ibi erat tempus primarum uvarum: unde et botrum inde ad Hebraeos extulerunt. Exploratio ergo haec condigit sub initium junii (tunc enim in Palestina, utpote regione calida, maturae

(1) Qualia erant Arabum Scenitarum, et eo tempore Hebraeorum.

sunt uvae), anno secundo exiit ex Aegypto. Transierat enim jam annus unus, et tres menses ab hoc exiit, tuncque post paucos dies Hebraei ingressuri Chanaan, nisi murmurasset. Haec enim innumratio ingressum eorum distulit ad 38 annos: ita Abulensis.

22. EXPLORAVERUNT TERRAM A DESERTO SIN, USQUE ROHOB, INTRANTIBUS EMATH. — *g. d.* Qua itur et intratur in Emath regionem, in qua potens fuit urbs, quae postea ab Antiocho Epiphane dicta est Epiphania, ait S. Hieronymus in *Amos VI*; eratque in Syria finibus, terminans ab Aquilona terram sanctam; unde saepe in Scriptura Emath inter terminos terrae promissae commemoratur. Erat et altera Emath magna, quae postea dicta est Antiochia, urbs Syriae celeberrima.

23. UBI ERANT FILII ENAC. — « Filii, » id est, nepotes et posterii Enac gigantes: vide vers. 30; unde ab hoc Enac gigante gigantes in Scriptura vocantur *filii Enachim*.

NAM HEBRON SEPTIM ANNIS ANTE TANIM URBEM AEGYPTI CONDITA EST. — Omnes consentiunt, ait Adrichomius, Cajetanus et Oleaster, Tanim esse nobilem Aegypti urbem, non longe a Memphi sitam, quae antea dicebatur Titannis, a 40, vel, ut Adrichomius ait, 17 Titanibus, filiis Noe, constructa, sed praecisa prima syllaba Tanis, vel urbs Taneos dicta est, estque celebris in Scriptura, utpote in qua Moses coram Pharaone fecit sua signa, et plagas decem Aegypto immisit, ut patet *Exod. LXXXV, 12*, ubi dicitur: « Fecit mirabilia in terra Aegypti in campo Taneos; » et vers. 33: « Sicut posuit in Aegypto signa sua, et prodigia sua in campo Taneos. » Unde videtur quod Tanis tunc fuerit regia regum Aegypti; idem colligitur *Isaia XIX, 11*. Sita erat juxta Nili ostium, quod ab ea Tauticum dictum est, estque proximum aestio Pelusiaco. Ad Tanim hanc caeso Godolia profugerunt Judaei cum Jeremia propheta, ibique Jeremias a Judaeis, quorum idololatriam corripiebat, lapidatus est: unde et crebra Tanis, sive Taphnis, apud Jeremiam est mentio, ut cap. II, XLIII, XLIV et XLVI.

In Tani ergo Hebraeos etiam stirpem gigantum vidisse indicat conjunctio *nam*, quam noster Interpres hoc versu habet, *g. d.* Non mirum in Hebron esse gigantes, quales vidisti in Tani, cum Hebron antiquior sit urbe Tani, ita ut a primis gigantibus poterint incolae, ut ait Lyranus et Abulensis.

24. ASCENDERUNT PALMITEM CUM UVA SUA. — Philo etiam discrete asserit, non plures, sed unam tantum uvam fuisse. Hebraea et Chaldea habent *palmitem* et *botrum uvaram unum*, id est unum palmitem cum botro uno; dicit autem *uvaram*, quia sunt et botri cypri, aliorumque fructuum. Quare necesse est dicere uvas in Chanaan fuisse praegrandas: utpote quarum unam in vecte a duobus viris portari opus fuerit, quod indicium erat, terram illam esse fertilissimam. Sic Plinius, lib.

XIV, cap. I, ait in interiore Asia aasei uvas magnitudine uberis vaccini, ollae, imo parvi infantis. Amplius narrat Euphorus et Metrophanes apud Stephanum, lib. *De Urbibus*, scilicet in Eucarpia minoris Asiae oppido tam immanes nasci racemos, ut singuli iusta sint singulis curribus pondera, ita ut unus tantum racemi vectura quadoque currus contractus conciderit, atque inde urbem Eucarpiam, id est fertilem esse dictam, ideoque veteres dicitasse urbem hanc a Jove datum fuisse Cereri et Baccho ad inhabitandum; sed puto currum istum crassioris mendacio, quam uva onustum jam pridem conceidisse, et evanuisse. Ecquid mirum? Nota est Greecorum fides, Graecosque graecari et fabulari solitos seimus. Creditibilis Strabo, lib. II, holros uvaram commemorat, qui singuli bipedali sunt longitudine. Idem, lib. XI et lib. XV, tradit in Mauritania et Germania holros nasci, qui ad duos cubitos in longum extendantur.

Allegorice, sicuti sponsa Christo dicit: « Botrus cyprae dilectus meus mihi in vineis Engaddi, » idque ob dulcedinem ad gloriam resurrectionis Christi: ita pariter hic uva pendens in vecte, est Christus pendens in cruce: hanc nata est ex terra promissa, id est B. Virgine, quam promissit Isaia cap. VII, vers. 14: « Duo bajuli sunt duo testamenta: praesent Iudaei, sequuntur Christiani; salutem his (Christianis) ante conspectum suum gerit, ille (Iudaeus) post dorsum: hic obsequium praefert, ille contemptum. Laboremus ergo, ne a cervicibus nostris tam sanctam sarcinam deponamus. » Ita S. Augustinus, serm. 100 *De Tempore*; S. Ambrosius, serm. 72 *De S. Cypriano*; S. Hieronymus *ad Fabiolam*, in mansione 43; Prosper, par. II *Prod.* cap. IX; Rupertus hic, et S. Bernardus, serm. 44 in *Canto*.

QUEM PORTAVERUNT DCO VIRI. — S. Ambrosius, loco jam citato, ait hunc duos botri bajulos fuisse Josue et Caleb: cui favet, quod hi duo soli terram Chanaan Hebraeis commendarint, ut patet vers. 31, et cap. seq. vers. 6.

26. REVERSISQUE EXPLORATORES TERRE POST QUADRAGINTA DIES. — Per 40 ergo dies exploratores lustrarunt terram Chanaan, quibus non comederunt manna; illud enim tantum inveniebant in castris Hebraeorum: sed frugibus terrae Chanaan vescabantur, quas vel in agris carpebant, ut hic botrum carperent, vel a Chanaanensis in villis emebant. Ita Abulensis.

27. VENERUNT AD MOYSE, etc., IN DESERTO PHARAN, QUOD EST IN CADES. — *g. d.* Venerunt exploratores redeuntes ad suos in Cades, sive Cadesbarne, quod est in deserto Pharan; est hypallage. Dubium est an Cades hoc, ex quo missi sunt exploratores, idem sit cum Cades trigesima tertia mansione, de qua Num. XX, 1, et cap. XXXIII, vers. 36.

Abulensis putat esse eundem locum, et eandem mansionem, ac consequenter exploratores

missos esse non ex decima quinta, sed ex trigesima tertia mansione, in eaque, vel juxta eam Hebræos hæsisse 38 annos, scilicet usque ad mortem Marie, quæ in Cades mortua est, sub initium anni quadragesimi exitus ex Ægypto, Num. xx, 1. Probat idipsum ex Deut. 1, 46, ubi dicitur: « Sedistis ergo in Cadesbarne multo tempore. » Censet ergo Abulensis, Hebræos anno secundo citissime percurrisse omnes mansiones a Sina, quæ fuit duodecima, usque ad Jades, quæ fuit trigesima tertia, atque in Cades hæsisse ab anno secundo usque ad quadragesimum.

Verum non est verisimile Hebræos tandem in una mansione mansisse, præsertim cum dicat Scriptura eos per 40 annos vagatos esse in deserto, vers. 33. Secundo, quæ Num. xx, 1, demum in Cades, trigessimam tertiam mansionem, venisse narrantur; ergo hoc cap. est alia mansio. Tertio, quia Deut. 1, 14, Hebræi 38 annos ambulasse dicuntur in deserto: ergo his non hæserunt in Cades.

Dico ergo aliam esse hanc mansionem ab illa de qua cap. xx et xxxii, ac consequenter Cades hoc diversum esse ab illo Cades, ut docent Zieglerus, Wolfgangus, et Adrichomius in Descriptione terra sanctæ. Si tamen idem Cades utrobique esse velis, uti volunt Cajetanus, Oleaster et Andreas Masius in Josue cap. xv, dicendum est Hebræos bis venisse in Cades, scilicet primo hic; secundo, Num. xx, 1, vagabantur enim Hebræi, et a Deo circumducebantur, maxime post murmur hoc exploratorum, per iniviam solitudinem perplexis gyris et meandris. Unde eos, eo unde discesserant, puta in Cades, rursum redisse non est mirum. Hinc et Chaldei pro utroque Cades veritatem loquuntur, quo nomine solet appellare Petram, nobilem Arabiæ urbem, vel certe locum urbi illi vicinam. Verum prius est verius, uti dicam cap. xx, vers. 1.

Missi ergo sunt hi exploratores ex decima quinta mansione, quæ fuit in Bethmat, Num. xxxii, 18; porro Bethmat erat juxta urbem Cades: unde exploratores hic in Cades, vel, ut dicitur Josue xv, 7, Deut. 1, 20 et 22, in Cadesbarne reversi dicuntur.

28. QUÆ REVERA FLUIT LACTE ET MELLE, — q. d. Terra Chanaan est fertilissima; est hyperbole.

29. URBS GRANDES ATQUE MURATAS — nomis, uti addunt Hebræi, Chaldæi, Græci et Rabanus. Deut. cap. 1, 28, dicitur eas munias, id est muratas, fuisse in colorem, hoc est altissimos habuisse muros; est hyperbole. Hi muri terruerunt Hebræos pusillanimes: magnanimes enim non curant muros, sed bellatores et propugnatores validos (1). Unde Agesilaus rex, roganti cur Sparta muris ca-

(1) Urbes grandes videbantur exploratoribus, qui non in urbibus, sed tuguriis habitare consueverant. Revera enim perquam exigue erant, et singula vix mille aut bis incalce habebant. Videbantur tamen dirose etiam ægisse exploratores, et in his istas permissas eo quoque consilio dixisse, ut populares suos ab inspectendis detererent.

ret: « Hi, ait, sunt Sparte muri, » cives armatos commonstrans. Alteri hæc ipsa de re percontanti respondit: « Urbes non lapidibus et lignis, sed virtute inhabitantium debere munias. » Monstrabat ei quidam urbis alicujus muros admodum validos, et querebat pulchros eos judicaret, respondit: « Ita sane, sed non ut viri, verum ut mulieres intus habitent. » Ita Agis rex eorumdem Lacedæmonum, muros Corinthiorum perambulans, cum spectasset eos sublimes et validos: « Quænam, ait, in hoc gynæceo habitant mulieres? » Ita Antalcidas muros Sparte aiebat esse juvenes, terminos autem hastarum cuspides. Sic et Scipio Africanus militi vallum tollenti, et admodum se premi dicenti: « Non injuria, inquit: ligno enim huic magis fidis, quam gladio. » Idem adolescens pulchrum clypeum ostentanti: « Clypeus quidem, inquit, o adolescens, pulcher est, ceterum Romani virum magis deceat fiduciam suam in dextra sua, quam in sinistra collocare. » Testis est Plutarchus in eorum vita.

30. AMALEC HABITAT IN MERIDIE. — Dicitur hoc exploratores, non quasi terra Amalecitarum pertinuerit ad teram Hebræis promissam; sed quia ei vicina erat, ita ut Amalecite ingressum Hebræorum in eam facile impedire, atque Hebræos bellis impeteret et divexare potuissent. Nō conati fuerant Exodi xvii. Hanc enim difficultatem hostium fortissimum in terra promissa, et in ejus vicinia commoventium, proponunt hic exploratores populo, ut eum ab ingressu in Chanaan absterreant.

31. INTER HEC CALEB COMPESCENS MURMUR POPULI. — Tacente Josue, urbis Caleb omnibus se opponit, murmurque sedare conatur: quia Caleb erat animosior zeloque plenus; unde eum solum Deus ab hoc heroico actu mire laudat cap. seq. vers. 24, dicens: « Servum meum Caleb, qui plenus alio spiritu secutus est me, inducam in terram hanc. » Ob eandem causam eidem Deus, per Moysen peculiarem quandam terræ Chanaan partem, puta montana Hebron, ubi erant gigantes hi, promisit sub juramento, quam et ipse Caleb a Josue petit, et obtinuit, ut patet Josue xiv, 6, 9 et 12, et Josue xv, 13.

MURMUR QUI, — murmur quod: est antiposis.

32. NUQUAM AD HUNC POPULUM VALENS ASCENDERE. — Hinc patet hos exploratores in sua ad populum relatione peccasse, primo, dissuadendo et divertendo populum ab ingressu in Chanaan, itaque resistendo promissis et voluntati Dei, qui Hebræos in eam inducere volebat. Fecerunt idipsum ex pusillanimitate et timore bellorum cum Chanaanis, cum ipsi vitam quietam, inertem et deliciosam agere mallet in Ægypto, etiam sub jugo Pharaonis; secundo, mentiundo, idque in multis: Primo, quia asseruerunt Chanaanos tam esse potentes, ut eis prevalere non possent Hebræi; aut enim: « Nequaquam ad hunc populum valeamus ascendere, quia fortior nobis est, »

Secundum. Secundo, imponendo falsa crimina terræ Chanaan, dicendo: « Terra quam lustravimus, devorat habitatores suos. »

Tertium. Tertio, amplificando ea quæ viderant, supra veritatem. ut cum dicunt: « Ibi vidimus monstram quendam filiorum Enac, quibus comparati quasi locustæ videbamur. »

Quartum. Quarto, asserendo omnes passim Chananæos proceræ esse stature præ Hebræis: « Populus, inquit, quem aspeximus, proceræ stature est, » cum tamen Chananæi ordinarie non essent proceriores quam Ægyptii, Hebræi et alii populi eis vicini.

Quintum. Quinto, quia subterfunt veritatem, ut quod tres tantum viderant in Chanaan gigantes, aliaque multa, quæ potuissent populum in spem potius Chananæe erigere, metumque Chananæorum illi adimere, vel minuire. Ita Abulensis.

33. TERRA QUAM LUSTRAVIMUS, DEVORAT HABITATORES SUOS. — Aliqui hoc intelligunt de bonitate terræ, quasi dicant: Terra Chanaan tam fertilis est, ut omnes illi inhiant, ejusque possessores vicissim eiciant et occidant. Alii sic explicant, quasi dicant: Terra Chanaan tam bona est, ut nullus ex ea exire cupiat; unde quicumque in ea nascuntur, in eadem vivere et mori volunt; itaque quasi a terra sua devorantur. Verum hæc non fuisset detractio, sed potius laus terræ.

Tertio et vers. Dico ergo: « Terra devorat habitatores suos, » hoc est, terra Chanaan ex aeris intemperie insalubris est, toxica et pestilens, ita ut morbos generet, et mortem citam incolis afferat. Id dixerunt, forte eo quod lustrantes terram, inveniunt tum pestem in ea grassari, eamque ipsi attribue-

rint conditioni, et male quantitati terræ, cum potius tribuenda esset Deo, qui Levit. cap. xviii, 24, promiserat Hebræis se facturum, ut terra ipsa evomeret Chananæos ac scelera eorum. Unde tradunt Hebræi nonnulli, penes quos sit fides, tunc tantam fuisse luem in Chanaan, totque morientes, ut Chananæi occupati circa suorum funera, licet viderent hosce exploratores, eos tamen non caperent, non examinarent, imo non curarent.

IBI VIDIMUS MONSTRAM. — Hebræice, ibi vidimus monstram, id est gigantes, qui dicuntur nephitim, id est cadentes, qui, ita erant proceri, ut qui eos videbant ex terrore caderent: aut potius cadentes, id est cadere facientes (ut cal ponitur pro kiphil), prosterentes et occidentes passim alios homines; erant enim hi gigantes homines forti et truculentis tyranni. Ridiculum ergo est quod ait R. Salomon, hos gigantes vocari nephitim, id est cadentes, quia, inquit, gigantes erant ex genere duorum angelorum cadentium de coelo, scilicet Aza et Azazel.

QUASI LOCUSTÆ VIDEBAMUR. — Est hyperbole nimia et mendax, ad deterrendum populum ab ingressu in Chanaan. Addit Josephus, ex suo, ut videtur, genio et spiritu paraphrastico, quo res suæ gentis ornare et colorare solet, exploratores dixisse, quod Hebræi non possent Chananæos opibus et armis instructos superare, eo suam paupertatem, et armorum rerumque inopiam, quodque prius deberent flumina impervia, et montes insuperabiles transire. Addit insuper Hebræos ad tantum murmur per verbis concitatos fuisse, ut Moysen et Aaronem voluerint occidere, itaque in Ægyptum reverti.

CAPUT DECIMUM QUARTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Ad relationem exploratorum murmurant Hebræi, frustra renitente Caleb et Josue: hinc Deus vult eos perdere; verum orante Mose parit, sed cum hæc parva, ut nemo murmurantem terram promissam ingrediat. Venique, vers. 40, Hebræi contra jussum Domini conscendentes in montem, cadunt a Chananæis.

1. Igitur vociferans omnis turba fleuit nocte illa, 2. et murmurati sunt contra Moysen et Aaron cuncti filii Israel dicentes: 3. Utinam mortui essemus in Ægypto, et in hac vasta solitudine utinam pereamus, et non inducat nos Dominus in terram istam, ne cadamus gladio, et uxores ac liberi nostri ducantur captivi! Nonne melius est reverti in Ægyptum? 4. Dixeruntque alter ad alterum: Constituamus nobis duces, et revertamur in Ægyptum, 5. Quo audit Moyses et Aaron ceciderunt proni in terram coram omni multitudine filiorum Israel. 6. At vero Josue filius Nun, et Caleb filius Jephone, qui et ipsi lustraverant terram, sciderunt vestimenta sua, 7. et ad omnem multitudinem filiorum Israel locuti sunt: Terra quam circuevimus, valde bona est; 8. si propitius fuerit Dominus, inducet nos in eam, et trahe't humum lacte et melle manantem. 9. Nolite rebelles esse contra Dominum: neque timeatis populum terræ hujus, quia sicut panem, ita nos possidimus devorato; et

sit ab eis omne praesidium : Dominus nobiscum est, nolite metuere. 10. Cumque clamaret omnis multitudo, et lapidibus eos vellet opprimere, apparuit gloria Domini super tectum foederis cunctis filiis Israel. 11. Et dixit Dominus ad Moysen : Usquequo detrahet mihi populus iste? Quosque non credent mihi, in omnibus signis quae feci coram eis? 12. Fectiam igitur eos pestilentia, atque consumam : te autem faciam principem super gentem magnam, et fortiorem quam haec est. 13. Et ait Moyses ad Dominum : Ut audiant Aegyptii le quorum medio eduxisti populum istum, 14. et habitatores terrae hujus, qui audierunt quod tu, Domine, in populo isto sis, et facie videaris ad faciem, et nubes tua protegerunt illos, et in columna nubis praecedas eos per diem, et in columna ignis per noctem; 15. quod occideris tantam multitudinem quasi unum hominem, et dicant : 16. Non poterat introducere populum in terram, pro qua juraverat; ideoque occidit eos in solitudine. 17. Magnificetur ergo fortitudo Domini sicut jurasti, dicens : 18. Dominus patiens et multa misericordiae, auferens iniquitatem et scelera, nullumque innoxium derelinquens, qui visitas peccata patrum in filios in tertiam et quartam generationem. 19. Dimitte, obscuro, peccatum populi hujus secundum magnitudinem misericordiae tuae, sicut propitius fuisti egredientibus de Aegypto usque ad locum istum. 20. Dixitque Dominus : Dimisi juxta verbum tuum. 21. Vivo ego, et implebitur gloria Domini universa terra. 22. Attamen omnes homines qui viderunt majestatem meam, et signa quae feci in Aegypto et in solitudine, et tentaverunt me jam per decem vices, nec obediunt voci meae, 23. non videbunt terram pro qua juravi patribus eorum, nec quisquam ex illis qui detraxit mihi, intuebitur eam. 24. Servum meum Caleb, qui plenus alio spiritu secutus est me, inducam in terram hanc, quam circumvit : et semen ejus possidebit eam. 25. Quoniam Amalecites et Chanaanites habitant in vallibus. Cras movete castra, et revertimini in solitudinem per viam maris Rubri. 26. Locutusque est Dominus ad Moysen et Aaron, dicens : 27. Usquequo multitudo haec pessima murmurat contra me? querelas filiorum Israel audivi. 28. Dic ergo eis : Vivo ego, ait Dominus, sicut locuti estis audiente me, sic faciam vobis. 29. In solitudine hac jacebunt cadavera vestra. Omnes qui numerati estis a viginti annis et supra, et murmurastis contra me, 30. non intrabitis terram, super quam levavi manum meam ut habitare vos facerem, praeter Caleb filium Jephone, et Josue filium Nun. 31. Parvalos autem vestros, de quibus dixistis quod praedae hostibus forent, introducam : ut videant terram, quae vobis displicuit. 32. Vestra cadavera jacebunt in solitudine. 33. Filii vestri erunt vagi in deserto annis quadraginta, et portabunt fornicationem vestram, donec consumantur cadavera patrum in deserto, 34. juxta numerum quadraginta dierum, quibus considerastis terram : annus pro die imputabitur. Et quadraginta annis recipietis iniquitates vestras, et scietis ultionem meam : 35. quoniam sicut locutus sum, ita faciam omni multitudini huic pessimae, quae consurrexit adversum me : in solitudine hac deficiet, et morietur. 36. Igitur omnes viri, quos miserat Moyses ad contemplandam terram, et qui reversi murmurare fecerant contra eum omnem multitudinem, detrahentes terrae quod esset mala, 37. mortui sunt atque percussus in conspectu Domini. 38. Josue autem filius Nun, et Caleb filius Jephone, vixerunt ex omnibus qui perrexerant ad considerandam terram. 39. Locutusque est Moyses universa verba haec ad omnes filios Israel, et luxit populus nimis. 40. Et ecce mane primo surgentes ascenderunt verticem montis, atque dixerunt : Parati sumus ascendere ad locum, de quo Dominus locutus est; quia peccavimus. 41. Quibus Moyses : Cur, inquit, transgredimini verbum Domini, quod vobis non cedit in prosperum? 42. Nolite ascendere : non enim est Dominus vobiscum, ne corruiatis coram inimicis vestris. 43. Amalecites et Chanaanites ante vos sunt, quorum gladio corructis, eo quod nolueritis acquiescere Domino, nec erit Dominus vobiscum. 44. At illi contumaciter ascenderunt in verticem montis. Arca au-

tem testamenti Domini et Moyses non recesserunt de castris. 45. Descenditque Amalecites et Chanaanites, qui habitabat in monte, et percutiens eos atque concidens, persecutus est eos usque Horma.

VERS. 2. 2. MURMURATI SUNT, — murmuraverunt. *Deut.* cap. 1, vers. 27, additur eos dixisse : « Odit nos Dominus, et ideoque eduxit nos de terra Aegypti, ut traderet nos in manu Amorrhæi, atque dederet. »

VERS. 3. 3. IN HAC VASTA SOLITUDINE UTINAM PERIAMUS! — Ita haec legunt et conjungunt Hebraei, Chaldaei, Septuaginta et Latina Romana. Tollenda ergo est negatio non, et distinctio quam habent Biblia Plantiniana. Optarunt enim Hebraei hic mori in deserto : unde et Dominus votum eorum exaudiens, peccatum eandem quam postularunt, eis irrogavit vers. 28, omnesque seipsa confecit et sepelivit in deserto. Idque ita disposuit, quia omnes hi Hebraei enutriti fuerunt in Aegypto, ubi servierant quasi mancipia, ideoque timidi erant et pusillanimes, non habentes animos ad bella cum Chanaanitis gerenda : unde haec filiis eorum, quos in deserto instruxit, et generose educavit, reservavit. Ita Abulensis.

VERS. 4. 4. REVERTAMUR IN AEGYPTUM. — Nota Hebraeorum murmurantium stoliditatem. Redire enim in Aegyptum erat eis impossibile; tum ob defectum annonae in deserto : Deus enim rebellibus suum manna subtraxisset; tum quia rursus eis transire eundem (visset mare Rubrum, aut certe illud circumvadendum per gentes hostiles, quae Hebraeos per suos fines transire non permisissent. Ita Abulensis.

Quare senior ille, apud Sophronium in *Prato spirit.* cap. cxxvii, fratri qui impugnabatur a tristitia, dicens : Quid faciam? quia cogitationes meae insurgunt contra me, dicuntque : Inutiliter et importune renuntiasti saeculo, salvari non potes; prudenter respondit : « Seis, frater, quia, etsi non possumus terram promissionis ingredi, expedit nobis, ut eadem potius in deserto, quam ut revertamur in Aegyptum. » Nam, ut ait Cassianus, lib. X, cap. xxv, « experimento probatum est acedie impunitatem non declinando fugiendam (si enim fugeris, sequetur, teque gravius impugnabit), sed resistendo superandam esse. »

VERS. 5. 5. Quo (murmure populi volentis redire in Aegyptum) AUDITO MOYSES ET AARON CEDERENT PRONI IN TERRAM, CORAM OMNI MULTITUDINE, — videlicet ad predecandum Dominum, ne immitteret vindictam in murmuratores, uti fecerat in Sepulchris conspicientiae, cap. xi, 33.

VERS. 8. 8. SI PROPITIUS FUERIT DOMINUS, INDUCET NOS IN EAM. — Vocula si non est dubitantis, sed astruentis rationem et modum victoriam, scilicet quod Deus eam daturus esset Hebraeis, si ipsi Deum sequerentur, eoque niterentur : Deus enim certo promiserat eis hanc victoriam, imo possessionem Chanaanitæ. Rursum, Deum esse Hebraeis proxi-

tium facile ipsi videre poterant per manna, quod jugiter dabat, et per columnam quae eos ducebat; si enim haec eis gratis praestabat Deus, praestitisset utique et ingressum in Chanana, quem promiserat.

9. RECESSIT AB EIS OMNE PRAESIDIUM. — Hebraice, recessit ab eis umbra eorum; umbra, id est praesidium, et, ut Chaldaeus vertit, fortitudo : quia sicut umbra nos a sole protegit in aestu, ita et praesidium protegit a periculis et hostibus. Deus ergo, qui hactenus Chanaanites conservaverat, jam ad adventum Hebraeorum subducebat eis suam protectionem, ut caderent coram Hebraeis. Septuaginta vertunt, recessit ab illis tempus, quod scilicet datum erat impleti Chanaanitis ad regnandum et florendum, ait S. Augustinus. Sic monachiae Chaldaeorum, *Dan.* v, 26. Notat hic S. Augustinus, Josue non dicere : « Tempus recessit ab eis, » et nostrum successit; sed « Dominus nobiscum est : » Dominus scilicet, qui temporum omnium creator, ordinator et dispensator est (1).

Tradunt Hebraei sub hoc tempus in Chanaa mortuum esse S. Job, cujus praedixit, dum vivet, placaturus Deus parcebat Chanaanitis; nunc autem illo mortuo, recesserat umbra eos protegens, puta merita et praes S. Job, omneque praesidium; unde S. Hieronymus in *Locis Hebr.* ait tradi in Carnea trans Jordanem fuisse domum S. Job; et Abulensis : « Sepulchrum, ait, S. Job alte structum plantis Jordanis, in magno honore a Graecis Gentibus usque hodie permanet. » Ita et Bredenchius, Salignicus, Borchardus, Adrichomius, ex iis Pineda in *Job* cap. 1, vers. 4, num. 27, tradunt quod terra Hus, sive Ausitis, in qua habitavit Job, fuerit in finibus Arabiae et Idumae in Traconitide regione, juxta Iordanem, in sorte quae postea tribui Manasse attributa est, ibique pyramidem ad sepulchrum S. Job, more veterum erectam, etiamnum ostendi juxta Suetam urbem.

Rursum S. Job paulo ante egressum Hebraeorum ex Aegypto esse defunctum, ostendi *Gen.* cap. xxxvi, 33; imo alii volunt eum hoc ipso anno esse mortuum, uti dixi cap. x, 41.

10. ET LAPIDIBUS EOS (Caleb scilicet, et Josu qui multaurantibus resistebant) VELLET OPPRIMERE APPARUIT GLORIA DOMINI, — puta nubis lucida et gloriosa, significans Dei praesentiam et majestatem : ita Septuaginta et Josephus.

SUPER TECTUM FODERIS, — super tabernaculum foederis : est synecdoche.

(1) Sicut panem. Adagialis formula. Sic et Graeci credunt comedere hostes dicunt, pro eos caedere. *Thad.* IV, 85 : Crudum comeditis Priamum Priamique liberis.

11. USQUEQUO DETRAHET MIHI POPULUS ISTE (*debralet*, ita est irritabilis me; hoc enim est Hebraicum *YNO niets*)? QUOUSQUE NON CREDENT MIHI IN OMNIBUS SIGNIS? — In, id est per, vel propter omnia signa et portenta quae eis exhibui: hebraice enim *u Beth*, id est in, saepe significat per.

12. TU AUTEM FACIAM PRINCIPES SUPER GENTEM MAGNAM. — Hebraice tantum est: *Faciam te in gentem magnam*, ut scilicet gens magna ex te nascatur; sic enim Abraham dicitur factus in gentem magnam. *Secundo*, et genuine: «Faciam te in gentem magnam», id est constitutam te ducentem super magnam multitudinem Gentium, qui Hebraeis hisce tuis meliores et fortiores sunt; ita enim vertit noster Interpres.

13. TU AUDIANT ÆGYPTI, — *q. d.* Si, ut minaris, Domine, delectas Hebraeos, consequetur ut Ægyptii id audientes blasphemem nomen tuum; unde Septuaginta et Chaldaeus pro ut, vertunt et: est aposiopesis ad pathos, tam Dei irati, quam Moysis, iram Dei brevi et leni hac suggestionem molientis, significandum. Qui enim irascent, texentes verborum et minarum effundunt, quibus vir prudens se non directe opponet; sed hinc inde leniter verbulum aliquod interjicit, quod eam mitigare possit (1).

14. QUOD TU, DOMINE IN POPULO ISTO SIS, ET FACIE AD FACIEM HEBRAEO EST, *oculo ad oculum* VIDERIS. — quod scilicet Hebraei clare te, et tua praesentia fruantur, dum jugiter videntur columnam nubis, quae te representat, qua et iter eis ostendit, et umbra castra eorum, cum proficiscuntur, eaque ab aestu protegis, uti ostendi *Exodi*, XIII, 21.

17. MAGNIFICATUR ERGO FORTITUDO DOMINI. — *Magnificari* duo significat: primo, magnum fieri; secundo, magnum apparere. Dei fortitudo major fieri nequit: habet enim in se omnem fortitudinem possibilem et imaginabilem, imo ultra quam quis imaginari potest, quia in se est immensa et infinita: ergo tantum magnificatur Dei fortitudo, cum magna, vel major nobis apparet; quasi dicat: Ostende, Domine, nobis totique mundo magnam tuam fortitudinem, inducendo tuam: populum in terram Chanaan, expulsus Chanaanensis; secundo, fortitudo hic sumi potest pro clementia, inquit Abulensis. Qui enim iram vincit, quique offensam hosti, quem punire potest, quemque in manu sua habet, ignoscit, hic magni, fortis et leonini est animi; hunc enim sensum videntur exposcere ea quae sequuntur: «Sicut jurasti dicens, Dominus pateris, et multae misericordiae,» etc. Verum melius haec ipsa, juxta priorem et proprium sensum, per aposiopesin sic expones, ut intelligantur haec verba: «Ideoque ostende te

(1) Vers. 13-14. Tum vero audient Ægyptii, te virtute tua hunc populum ex ipsorum finibus educasse, 14, et dicent habitatoribus hujus terrae, se audivisse, te Joannem in hoc populo versari. — 13. Quod si igitur hunc populum ad unum omnes interfeceris, alienis, etc. Ita ex habet, Maurer.

nobis elementem et propitium;» quasi dicat: Ostende, Domine, tuam fortitudinem, inducendo nos in Chanaan, ideoque ne irascaris, et perdas nos; sed ostende te talem, qualem te aliquando esse dixisti, imo jurasti, dicens *Exodi* XXIV, 6: «Dominus patiens, et multae misericordiae,» etc. In orationibus enim patheticis, ex affectu multa concise dicuntur, multaque tacentur, et in corde retinentur, dum affectus alio rapit, quae auditori supplenda sunt.

Discant hic a Mose Principes et Praelati, quam sepe ingrata, mobilis et temeraria sit plebs eis subdita, quamque ejus vitia tolerare et excusare debeant. Scipio Africanus, qui Annibalem devicit, ob calumnias tandem a suis Romanis exercituum actus, rogatus «quomodo quis se gerere debebat erga patriam ingratam,» respondit: «Sicut filius se gerit erga matrem agram.»

Themistocles, a suis Atheniensibus expulsus, fugit ad *Araxem* quem antea oppugnauerat, dixitque ei: «Abutere fortuna mea potius ad probandam virtutem tuam, quam ad explendam iram: omne vabis enim supplicium tuum, et perdes *Græcos* am hostem;» verum cum *Arlaxerxes* eum contra *Græcos* mitteret, ipse ne patriam oppugnaret, hausto tauro sanguine mortem optere maluit, natus annos 65.

Epaminondas, qui Thebas ad imperium eiecit, cum ultra tempus sibi decretum, republica ita exigente, exercitum et imperium servasset, accusatus, et ad mortem postulatus a suis: «Occidite, ait, me, sed sepulcro meo inscribite, quid patriae prestiterim tum alias, tum hac ipsa in causa;» testis est *Plutarchus* in eorum Vita.

Praelariores fuerunt fideles. Theodosius Imperator neminem eorum a quibus laesus fuerat, ultus est unquam; miranti id cuidam, dixit: «Utinam eos in vitam revocare possem, qui jandudum mortui sunt!» Ad alium quemdam eadem prope referentem dixit: «Nihil esse novi, si quis homo cum sit, e vita exeat; unum autem Dei esse, *et* qui semel mortuus sit, per penitentiam ad vitam aeternam revocare.» Ita *Nicophorus*, lib. XIV, cap. III.

S. Bernardus a quodam suo puero percussus, cum alii in eum involare vellent, inhibuit, dicens: «Oportet eum alius ignoscere, cui toties a Deo ignoscitur.» Testis est auctor *Vite*, lib. III, cap. VI.

SICUT JURASTI, — sicut testificatus es, sicut certo et firmiter affirmasti: nec enim hoc proprie jurasse legitur Deus, sed tantum dixisse, *Exodi* cap. XXIV, 6. Dei enim dicere, est virtute et implicate jurare: quia jurare non est aliud, quam Deum, qui infallibilis et prima est veritas, in testem vocare. Haec autem prima veritas loquitur, cum Deus loquitur: cum ergo loquitur Deus, tunc ipse reipsa dicit suis testimonium perhibere, itaque se quasi in testem vocat, et consequenter implicite jurat, quia verborum suorum testis

Praelati tolerantes subditos, cum ingratis dicunt.

est, imo auctor et confirmator. Sic jurare sumitur pro constanter asseverare et promittere, *Psal.* LXXXVIII, 4: «Juravi David servo meo, usque in aeternum preparabo semen tuum:» neque enim in *libris Regum* aut *Paral.* id jurasse legitur Deus, sed tantum promississe David; et *Psal.* CXVIII, 106: «Juravi, et (id est) statui, custodire judicia justitiae tuae.»

18. NULLUMQUE INNOXIUM DERELINQUENS, — *q. d.* Omnes homines noxii et peccatores et sunt, et censentur apud te: omnes ergo indigent tua misericordia. Posset secundo, innoxius hic, uti et *Exodi* XX, 7, significare impunitum, ut Hebraea littera hic, uti et alibi, duplicem habeat sensum litteralem, et priorem expresserit Interpres *Exodi* cap. XXIV, vers. 6, posteriorem hic. Vide dicta *Exodi* XXXIV, 6.

QUI VISITAS PECCATA PATRUM IN FILIOS. — Non quod Moses hoc optet, cum contrarium postulet; sed quia Deus *Exodi* XXXIV, 6, haec sibi epitheta dedit, hisque cum invocatur nominari voluit, idque ad premodum, humiliandum, et metu Dei percellendum durum Judaeorum populum.

21. VIVO EGO (id est juro ego pro vitam meam): ET (quod) IMPLEBITUR GLORIA DOMINI UNIVERSA TERRA, — quod scilicet gloria Dei, quae apparuit in mira et merito educatione vestri ex Ægypto, et continua ejusdem gubernatione et protectione in deserto, dando scilicet manna perenne, atque perpetuam columnam itineris ducentem; gloria, inquam, haec Dei deinceps non minuetur, sed perseverabit vobiscum, usque ad ingressum terrae promissae: itaque omnis terra hoc audiens gloriificabit nomen meum, puta meam in promissis praestandis bonitatem, fidelitatem, fortitudinem, etc., quando viderint haec gloria, puta gloriosus hic meus ducatus, spargetur per universam terram.

22. ATTAMEN; — Hebraice est *כי כי*, id est quod, quia, quoniam. Unde Vatablus haec jungit praecedentibus, hoc sensu, *q. d.* Implebitur gloria Domini universa terra, quae est, vel potius erit, quod omnes hi, qui viderunt signa mea, et tamen murmurarunt contra me, morientur in deserto. Verum haec non est gloria, id est, gloriosa Dei clementia et benevolentia in Hebraeos, ut patet vers. 20, sed potius terror, et terribilis vindicta Dei. Melius ergo Noster vertit, *attamen*. Hebraicum enim *כי* subinde adversative sumitur, et est nota exceptionis, uti probat Forsterius in *Lectio Hebraeo* (1).

QUI VIDERUNT MAJESTATEM MEAM, — non in se, sed per signa et portenta, quae majestatis meae indices et specula sunt.

ET TENTAVERUNT ME JAM PER DECEM VICES. — Rabbini has decem Hebraeorum tentationes Dei

(1) Maurer cum multis, ita ego vivam, et majestas Jovo se implet per universam terram, 22, uti nullus hominum 23, terram videbit, etc.

sic enumerant; ut prima fuerit ad mare Rubrum, instante eis Pharaone, *Exodi* XIV, 11; secunda fuerit in Mara, ob inopiam aquae, *Exodi* XV, 24; tertia, in Sin, deficiente cibo, *Exodi* XVI, 3; quarta, cum contra preceptum Dei asservarunt manna in crastinum, ibid. vers. 20; quinta, cum manna quaesierunt in sabbato, contra jussum Domini, ibidem vers. 27; sexta, cum in siti petierunt aquam in Raphidim, *Exodi* XVII, 2; septima, in Horeb, cum vitulum aureum collaturum, *Exodi* XXXII, 4; octava, cum murmurarunt in libere itineris, *Numer.* XI, 4; nona, cum flagitarunt carnes et delicias Ægypti in Sepulchris concupiscentiae, ibidem vers. 4; decima hic, cum murmurarent ob relationem exploratorum. Verum facilius et planius dici potest hunc esse modum locutionis Scripturae familiaris, ut ponat numerum certum pro incerto, *q. d.* Decem vicibus, id est sepius, jam murmuravit hic populus.

24. SERVUM MEUM CALED, QUI PLENUS ALIO SPERITU, — homo scilicet obedientiae, magnanimitatis, fidei et spei, ad sperandum terram promissam, et ad confidentium bonitatis et potentiae Dei, cum promittitis; cum alii pleni essent spiritu malo inobedientiae, pusillanimitatis, infidelitatis et desperationis.

SECUTUS EST ME. — Hebraice, *implevit post me*, id est plene me est secutus, dum meis promissis per omnia crediti et confisus est, atque magnitudinem potentiae meae ad delendum Chanaanenses, et ad Hebraeos in Chanaan induendum, contra alios omnes asseruit et propugnavit. Hisce enim actibus fidei, spei et charitatis colimus et sequimur Deum, teste S. Augustino.

25. QUONIAM AMALICITES ET CHANANEUS HABITANT IN VALLIBUS, CRAS MOVETE CASTRA, ET REVERTIMINI. — Jam ante, *Exodi* XVII, incurrerant Hebraei in Amalecitas: sed quia terra malee secundum longitudinem extenditur a ter in Chanaan, versus mare Rubrum, hinc ex Ægypto proficiscentes in Chanaan Hebraei, saepius in Amalecitas, vel potius Amalecites in Hebraeos incurrerunt; Chanaanem autem populum, qui hic vocatur, non erat ex gentibus habitantibus in Chanaan, sed alius ab his erat, habitans majori parte in vallibus, juxta desertum, in quo castrametabantur Hebraei, cuius rex fuit Arad, cum quo pugnarunt in deserto Hebraei, ut patet cap. XXI, 1. Jubet autem hic Deus ut Hebraei propter Amalecitas et Chanaanenses recedant, eo quod ipsi invasuri essent Hebraeos, ac superaturi eos, utpote ego Dei indignos, ac proinde ruituros coram hostibus suis: id ita evenisse patet vers. 45.

ET REVERTIMINI IN SOLITUDINEM PER VIAM MARIS RUBRI. — Perveniant jam Hebraei in Rothma et Cades, atque vicini erant terrae promissae, tantumque inter eam et ipsos intererat montes Iudumae. Verum quia Dominus ipsos pro murmure puniens, per quadraginta annos vagari, et mori volebat in deserto, hinc jubet eos recedere ad montem

videm, per viam quæ alio itinere duceret ipsi rursus ad mare Rubrum: unde trigesima secunda mansione venerunt tandem in Asiongaber, ad mare Rubrum. Graphice hoc in suis tabulis describit, et ab oculis ponit Adrichomius.

Solitudo hæc, uti superius dixi, vastissima erat, invia, inaquosa, sterilis, inarabilis, aspera, prærupta, torrida, obsitque sabulo profundo, tenaci et lubrico: in hac pro sua poenitentia, ob murmur a Deo inflata, vagati sunt Hebræi per 38 annos.

Vide hic quid mereatur murmur et rebellio, quamque Deo displiceat; ac time ne, sicuti tot centena Hebræorum millia, ob murmur unicum, exclusa sunt terra promissa, perieruntque ac sepulta sunt in hoc deserto: ita pariter et tu, si murmuras, et inobedieris sis Deo ejusque vicariis, cum excludaris, ac sepelaris in gehenna (1).

29 et 30. OMNES QUI NUMERATI ESTIS (cap. 1, vers. 2)

A VIGINTI ANNIS ET SUPRA, ET MURMURASTIS CONTRA ME, NON INTRABITIS TERRAM. — Hinc patet omnes numeratos, scilicet eos qui erant 20 annorum et supra, murmurasse, ideoque omnes hic morte in deserto plectuntur. Ita Abulensis. Hac sententia non comprehenduntur Levitæ, et mulieres, item pueri, qui necdum erant viginti annorum. Hi enim non fuerunt numerati, ut patet cap. 1, vers. 2, et cap. u, vers. 33; hi ergo hæc sententia et poenæ non plectuntur, ac poterunt ingredi terram promissam. Levitas etiam non murmurasse tam reliquis colligitur aliqui, ex eo quod nullus ex illa tribu missus sit explorator: ita Andreas Masius, Josue cap. ult., vers. 4. Ubi tamen nota: præter hosce numeratos, omnes alii, sive masculi, sive masculi minores viginti annis, qui murmuraverunt, mortui sunt in deserto, æque ac numerati hi: hoc est enim quod dicitur vers. 23: «Nec quisquam ex illis, qui detraxit mihi, intuebitur eam.» Ita Abulensis. Lex tamen hæc tantum fertur in masculos, qui erant 20 annorum et supra: quia hos solos sententia hæc generalis designare et determinare poterat.

Porro hæc sententia intelligitur de illis, qui erant viginti annorum, non cum lata est hæc sententia, sed cum facta est numeratio cap. 1, vers. 2: hoc enim significat numerati; ita Abulensis. Denique hi omnes ad mortem temporalem damnati fuerunt, non ad æternam; imo præsertim redeunt æternam, quicumque poenitentes in gratia obierunt in deserto, ut patet de Mose et Aaron, qui exclusi sunt a Chanaan, sed aliam ob causam, de qua cap. xx.

30. SUPER QUAM LEVAVI MANUM, — id est pro qua, quasi elata in altum manu, juravi quod eam vobis darem, Genes. xv, 18.

(1) Vers. 27. Maurer commodissime ex hebr. vertit, *super quo curati illi* (quæ vis latet in articulo) erit *malitia facta* (substantivum, ut *Genes x, 15*), *quæ facta contra me fuerunt!* Quam interpretationem ea quæ sequuntur dicit sponte impeditian.

PRÆTER CALEB FILIUM JEPHONÆ, ET JOSUE FILIUM NUN. — Hi duo ergo, soli ex tot centenis armatorum millibus, ingressi sunt Chanaan, quia Deum secuti sunt.

Tropologicæ S. Gregorius in Psalmo vii poenitentiae, in expositione quinti versiculi, in fine: Nullus, inquit, ad cœlum veniet, « nisi prius per amorem spiritus, in novitate vite didicerit ambulare. Duo viri, Caleb videlicet et Josue, caput et corpus designant, Christum scilicet et Ecclesiam, qui soli ingrediuntur illam terram viventium. » Caleb enim hebraice significat *omne cor*, ait Procopius, Jephonæ significat *conversionem*, Josue *Sabatorem*; qui enim integrum erga Deum cor habent, filii conversionis sunt, per cohabitantem illis Jesum.

Allegorice, sicut ex tot centenis millibus soli Josue et Caleb ingressi sunt terram promissam, ita ex tot centenis hominum millibus pauci salvantur, eunIQUE ad cœlum.

Cum D. Bernardus Abbas Clarevallensis ex hac vita migrasset, quod contigit anno Domini 1133, indictione 1, xii Calend. septembris, anno ætatis sue 64, horrenda visio Lingonensis Episcopo facta est. Apparuit ei namque Eremita quidam mortuus, quem viventem olim noverat, qui divino timore compunctus, ante aliquot annos, cum esset Decanus dives et nominatus, omnia contempsit, eremitorium pro Christi amore intravit. Quem cum de statu suo et divini iudicii distinctione interrogasset, ille respondit: « Ea hora, in qua ego de corpore migravi, triginta hominum millia ab hac luce transierunt. Ex quibus Bernardus Clarevallensis Abbas, qui eadem hora obiit, una mecum ad cœlos evolavit, tres alii ad Purgatorium missi sunt, ceteri omnes per sententiam justi iudicis condemnati, ad infernum perpetuo cruciandi descenderunt. » S. Simeon, et ex eo S. Nilus Abbas apud Baronium, tom. X, anno Christi 976, assertunt ex decem millibus vix unam animam salvari.

Ex annalibus Franciscanorum refert noster Platus, lib. I *De Bono status Religiosi*, cap. v, Franciscanum quendam nomine Bertoldum, concionatores insignem, vi et spiritu dicens: « mulierem peccatricem eo contritionis adiecit, ut in concione mortua concederet; hæc postea præchibus ejus resuscitata, dixit: « Cum apparui ad Dei tribunal, adducta sunt eo sexaginta animarum millia, quæ toto orbe et vita exarserant, atque ex his tres tantum addicte fuerunt Purgatorio, reliquæ omnes ad ignem æternum damnatæ; unum autem ex Franciscanis Fratribus eodem quoque temporis articulo defunctum, per Purgatorium quidem locum transisse asseruit, sed tamen ibi non modo diutius non commoratum, verum etiam par animarum, quæ præcipua eum eo amicitia conjuncte fuerant, secum in cœlum abduxisse. Quam densi ergo flocci nivis in hieme cadunt ex aere, tam densa nonnumquam turba quo-

lidae descendit ad tartara. O res miranda! o hominum stupor! Quis hæc legens non expavescat? quis toto corpore non contremiscat? quis non decernat sancte et pie vivere, suæque salutis consulere, et assecurare sibi, quoad potest, cœli aditum? præsertim cum audit illud Christi: « Intrate per angustam portam, quia lata porta, et spatiosa via est, quæ ducit ad perditionem, et multi sunt qui intrant per eam. Quam angusta porta, et arcta via est, quæ ducit ad vitam, et pauci sunt qui inveniunt eam! » *Matth. vii, 13*; et iterum: « Multi sunt vocati, pauci vero electi; » hoc cogita, hoc recogita, hoc assidue meditare.

33. FILII VESTRI ERUNT VAGI (1) IN DESERTO ANNIS QUADRAGINTA. — Noxiarum parentum innoxii filii, pro peccato et noxa parentum, hic puniuntur quasi exilio quadraginta annorum. Verum hæc parvolorum non tam poenæ fuit, quam commodum: serviebat enim primo, ad hoc, ut interim ipsi crescerent ad justam ætatem et robur, quo cum Chanaanem confingere possent; secundo, ut interim crescerent numero, quo parentibus mortuis succederet et Chanaanem replere possent. Ita Abulensis.

ANNIS QUADRAGINTA. — Nota primo: Ab egressu Hebræorum ex Ægypto usque ad ingressum in Chanaan, fluxerunt non 42 anni, uti habent Septuaginta, Josue v, 6, et ex iis S. Augustinus, sed 40 tantum, ut patet Josue iii, 6, in Hebræo, Chaldaeo et Latino textu. Idque rursus omnino convincitur ex Exodi vii, 7, collato cum Num. xxxiii, 38, et Deut. cap. ult. 7; imo hi 40 anni non omnino integri fuerunt. Nam Hebræi egressi sunt ex Ægypto 13 die mensis primi, ut patet Numer. xxxiii, 3. Transierunt autem Jordanem, et ingressi sunt Chanaan, decima die mensis primi anni quadragiesimi primi ab egressu, ut patet Josue iv, 19: ergo desunt 5 dies ad explendam 40 annos.

Unde nota secundo: Ab hoc murmure errarunt Hebræi per desertum, tantum triginta octo annos cum medio, aut circiter. Nam hæc exploratio, ob quam murmurarunt, contigit anno secundo ab egressu, in Junio, uti dixi cap. xii, vers. 21.

Dices: Quomodo ergo hic non 38, nec 39, sed 40 anni numerantur? Respondet aliqui hos annos computandos esse ab egressu ex Ægypto. Verum dico eos computandos esse a missis exploratoribus, et murmure hoc, uti satis liquet hoc loco, et *Psal. xciv, 40*: inde enim fuerunt 38 anni completi, et 39 inchoati, qui more Scripturæ vocantur 40, quia Scriptura solet numerum perfectum exprimere, etiam a parte rei paulo major vel minor sit numerus. Sic vocantur 70 discipuli Christi, cum fuerint 72. Vide Riberam in *Amos v*, num. 64.

Adde fuisse præcise 40 annos saltem inchoatos, si annus non sacrum, sed profanum accipias,

(1) Pro *vagi* hebr. *est pascentes*, Novadum more in deserto.

qui incipiebat a Tisri, id est, a septembri. Nam fuerunt 38 anni completi, cum septem vel octo mensibus. Jam hi menses fracti sunt: primi enim duo præcedebant Tisri primi anni: murmur enim hoc factum est in Julio; puta quadragesimo die a missis exploratoribus: hi autem missi sunt in Junio; unde duo primi menses usque ad Tisri pertinent ad primum annum, eumque in hac numeratione constituunt: inde ibi uno Tisri ad alium, continuo fluxerunt 38 anni integri. Rursum post hos 38 annos, fluxerunt a Tisri ultimo usque martium, quo ingressi sunt Chanaan, sex menses, qui ad novum annum, puta quadragessimum pertinent: ita ergo 40 anni fuerunt, sed fracti tam in principio, quam in fine, juxta computum anni communis sive profani.

R. Salomon hos 40 annos prefixos esse putat, ad ætatem eorum, qui morituri erant in deserto, complendam. Censet enim ipse neminem ex eis mortuum esse ante annum ætatis sexagesimum, ita ut qui citius compleverat annum sexagesimum, citius moreretur: ideoque hic præfixi annos 40, ut illi qui exierant de Ægypto anno ætatis vigesimo, morerentur anno quadragesimo ab exitu ex Ægypto (et isto erat eis sexagesimo annus), scilicet paulo antequam alii juniores ingrederentur in Chanaan. Sed hæc ipsius de more sunt fragmenta, quæ nullo fundamento nituntur: unde hæc nullis refellit Abulensis.

ET PORTABUNT FORNICATIONEM VESTRAM, — *g. d.* Portabunt filii poenam fornicationis vestre, id est, prævaricationis, ac declinationis a Deo et lege Dei. Sicut enim mulier, a marito devians ad adulterium, fornicari dicitur: ita fornicator et anima, si a Deo et lege Dei, cui jure plusquam maritali obstringitur, deviet, præsertim si id fiat per idololatram. Idolum enim est quasi alius maritus, ideoque quasi adulter animæ. Similis phrasus est cap. seq. vers. 39.

34. INIQUITATES, — poenam iniquitatum.

ANNUS PRO DIE IMPUTABITUR, — computabitur, *g. d.* Sicut 40 diebus moralis sunt exploratores in Chanaan, eam lustrando, ita proportionaliter manebitis, vos Hebræi, 40 annis in deserto, quia ipsi vos murmurare fecerunt: esto non omnibus istis 40 diebus ipsi murmuraverint, aut peccaverint. Est enim hæc proportio in numero 40, non dierum culpæ ad annos poenæ, sed e congruitas quædam numeri dantis occasionem est congruitas numerum intelligentem poenam; ita Abulensis.

Moraliter Glossæ ex Origene: « Timeo, ait, hoc mysterium discutere; video enim quid in hoc comprehenditur ratio peccatorum et poenarum: si enim cuique peccatori ascribitur annus ad poenam, pro unius diei peccato, vereor ne forte nobis, qui quotidie peccamus, nec ipsa forte scœcula seculorum sufficere possint ad poenas lucras. »

36 et 37. IGITUR OMNES VIRI, etc., QUI REVERSI MURMURARE PEGERANT MULTITUDINEM, etc., MORTUI

SUNT ATQUE PERCUSSI IN CONSPECTU DOMINI. — Omnis exploratores, præter Josue et Caleb, subita morte puniti fuerunt, *coram Domino*, id est, sententia a Deo in eos lata et plaga ab eo in ipsos immissa, ut omnes viderent iudicium et vindictam Dei super illos. Aliqui asserunt pestem in eos inmissam esse. R. Salomon ait quod lingue eorum, quibus detraxerant terræ promissæ, inflata fuerint, et venenum stillarint, ipsique subito mortui sint. An id ita contigerit, an vero alia plaga percussi sint, novit Deus. Historia hæc respondet comminationi, eaque de causa per anticipationem hic inseritur, antequam Moses minus Dei retulisset populo.

39. LOCUTUSQUE EST MOYSES UNIVERSA VERBA HÆC AD OMNES FILIOS ISRAEL. — « Verba, » scilicet sententiam mortis a Deo latam in omnes innumeros ab anno 20 et supra, vers. 29.

ET LUXIT POPULUS NIMIS, — valde, mirum in modum, tum ob sententiam hanc mortis in se latam, tum ob mortem miserabilem exploratorum, quam oculis conspexerant.

40. ET ECCE MANE PRIMO SURGENTES, ASCENDERUNT VERTICEM MONTIS — Idemque, ut sic statim penetrarent in Chanaan. Ecce stulti, dum fugiunt vitia, in contraria currunt : Hebrei ante aversi a Chanaan, jam in eam præcipites ruunt sine consilio, nutu et ope Dei, ideoque utrobique inobedientes, utrobique mulentur et exundant.

Appositum apologetum narrat Cleobulus apud Plutarchum in *Convivio septem sapientum* : Luna, ait, a matre petit ut sibi tunicam congruentem texeret. Cui mater : Quomodo id possim, cum jam te plenam, jam semiplenam, jam corniculatam videam? Sic homini fatuo et vitioso nulla est mensura : stultus enim ut luna mutatur : nunc animosissimus est, nunc timidissimus ; nunc parat, nunc rebellat.

Vere dixit Valerius Maximus, lib. 1 : « Ducis in consilio posita est virtus militum. » Et Archidamus videns filium suum nimis temere contra Athenienses pugnantem : « Aut vires, ait, tibi sunt augende, aut minuenda audacia. » Et Phocion pugnantibus contra Macedones, cum multi juvenes accurrentes suaderent ei ut in colle castra collocaret e : « O Hercules, ait, quam multos duces, milites vero perpaucos! » notans juvenem temeritatem, que duci prætere conaretur, cum militis sit non dare consilium, sed exequi ; testis Plutarchus in *Apophtheg.*

Apud Macedones injussu duces arma capere ; in ordines ire, aut hostes invadere, lege militari severe cavebatur, ait Alexander ab Alexandro, lib. III, cap. xx. Philippus rex Archidamum morte mulcavit, quod cum eum perseverare cum armis jussisset, ille deposuisset ; testis est Elianus, lib. XIV. Sub Lysandro classis Lacedæmoniorum præfecto, Dercyllides accusatus quod ordines non servasset, ignominie causa stare jussus est sententiam præ se ferens. Hæc enim non servati ordinis poena est, inquit Xenophon.

PARA. I SIMUS ASCENDERE AD LOCUM, DE QUO DOMINUS LOCUTUS EST, QUIA PECCAVIMUS. — Quasi dicant : Fuimus inobedientes Domino, jam facti nos penitet, cupimus obedire Deo, nec cogitare de reditu in Ægyptum, sed statim per montes pervadere in terram promissam. Verum rursus peccant inobedientia : jusserat enim Dominus ut reverterentur per viam maris Rubri (1).

44. AT ILLI CONTENEBRATI (EXCECALI) INOBEDIENTIA ET CUPIDITATE PENETRANDI IN CHANAAN, NOLENTES ACQUIESCERE JUDICIO MOYSIS ASCENDERUNT IN VERTICEM MONTIS, — in quo habitabant Chananæi et Amaleciti, qui invadentes Hebræos occiderunt. Facile enim erat eis alto loco positus, Hebræos ægre ascendentes dejicere et deturbare. Hinc prudentes belli duces captant et præoccupant loca edita, item secundum ventum, solem et pulverem. Hoc facebat C. Marius iustis dux Romanorum, qui Cimbros devicit : unde eum Popidius Silo hostium dux Mario significaret : « Si es, o Mari, magnus Imperator, veni, et prælio decerne ; » respondit Marius : « Imo si tu es magnus Imperator, coge me invitum decertare. » Ita Plutarchus in *Mario.*

45. PERSECUTUS EST EOS USQUE HORMA. — Est prolepsis : *Horma* enim, id est *anathema*, vocatur hic terra, que postea a strage ibi edita ab Hebræis, vocata est *Horma*, *Nim.* cap. xxi, 3 ; *Horma* ergo significat hic terminum, et limites terræ, postea percussæ ab Hebræis. Ita Abulensis. Alii putant hoc *Horma* alium esse locum, qui æque ut ille cap. xxi, vers. 3, dictus sit *Horma*, a clade hæc et anathemate Hebræorum.

(1) Vers. 43. Pro eo quod, Maurer vertit, nam idcirco, scilicet ut hostium gladio interfecti caderetis, a Jova, etc., effectum posito pro causa, ut *Gen.* xviii, 5 ; xx, 8.

(2) Melius, et temere ascenderunt. על תאמרו. Hinc it. hiph. arroganter, confidenter, temere egit. Adverbialiter sumitur. Vulgatus יתעללו pro יתעללו cepisse videtur.

CAPUT DECIMUM QUINTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Statuitur certa mensura libaminum singulis hostiis. Secundo, fertur lex de dandis primitiis panum, messis et uvarum, vers. 18. Tertio, colligens ligna in sabbato jubetur lapidari, vers. 32. Quarto, jubet Deus ut Hebræi gestent fimbrias, quæ eos semper admonent legis Dei, vers. 37.

1. Locutus est Dominus ad Moysen, dicens : 2. Loquere ad filios Israel, et dices ad eos : Cum ingressi fueritis terram habitationis vestræ, quam ego dabo vobis, 3. et feceritis oblationem Domino in holocaustum, aut victimam, vota solventes, vel sponte offerentes oblationem Domino in holocaustum, aut victimam, vota solventes odorem suavitatis Domino, de bobus sive de ovibus : 4. offeret quicumque immolaverit victimam, sacrificium simile, decimam partem ephi, conspersæ oleo, quod mensuram habebit quartam partem hin : 5. et vinum ad liba fundenda ejusdem mensuræ dabit in holocaustum sive in victimam. Per agnos singulos 6. et arietes erit sacrificium simile duarum decimarum, quæ conspersa sit oleo tertiæ partis hin : 7. et vinum ad libamentum tertiæ partis ejusdem mensuræ offeret in odorem suavitatis Domino. 8. Quando vero de bobus feceris holocaustum aut hostiam, ut impleas votum vel pacificas victimas, 9. dabis per singulos boves similes tres decimas conspersæ oleo, quod habeat medium mensuræ hin : 10. et vinum ad liba fundenda ejusdem mensuræ in oblationem suavissimi odoris Domino. 11. Sic facies 12. per singulos boves et arietes et agnos et oves. 13. Tam indigenæ quam peregrini 14. eodem ritu offerent sacrificia. 15. Unum præceptum erit atque iudicium tam vobis quam advenis terræ. 16. Locutus est Dominus ad Moysen, dicens : 17. Loquere filiis Israel, et dices ad eos : 18. Cum veneritis in terram, quam dabo vobis, 19. et comederitis de panibus regionis illius, separabitis primitias Domino 20. de cibis vestris. Sicut de areis primitias separatis, 21. ita et de pulmentis dabit primitiva Domino. 22. Quo, si per ignorantiam præterieritis quidquam horum, quæ locutus est Dominus ad Moysen, 23. et mandavit per eum ad vos, a die qua cepit jubere et ultra, 24. oblitaque fuerit facere multitudinem : offeret vitulum de armento, holocaustum in odorem suavissimum Domino, et sacrificium ejus ac liba, ut æremonie postulant, hirentque pro peccato : 25. et rogabit sacerdos pro omni multitudine filiorum Israel, et dimittet eis, quoniam non sponte peccaverunt, nihilominus offerentes incensum Domino pro se et pro peccato atque errore suo ; 26. et dimittet universæ plebi filiorum Israel, et advenis qui peregrinantur inter eos : 27. et dimittet coram Domino, impetrabitque ei veniam, et dimittet illi. 28. Quod si anima una nesciens peccaverit, offeret capram anniculam pro peccato suo : 29. et deprecabitur pro ea sacerdos, quod inscia peccaverit coram Domino, impetrabitque ei veniam, et dimittet illi. 30. Quod si anima una nesciens peccaverit, offeret capram anniculam pro peccato suo : 28. et deprecabitur pro ea sacerdos, quod inscia peccaverit coram Domino, impetrabitque ei veniam, et dimittet illi. 29. Tam indigenis quam advenis una lex erit omnium, qui peccaverint ignorantes. 30. Anima vero, que per superbiam aliquid commiserit, sive civis sit ille, sive peregrinus (quoniam adversus Dominum rebellis fuit), peribit de populo suo : 31. verbum enim Domini contempserit, et præceptum illius fecit irritum : idcirco delebitur, et portabit iniquitatem suam. 32. Factum est autem, cum essent filii Israel in solitudine, et invenissent hominem colligentem ligna in die sabbati, 33. obtulerunt eum Moysi et Aaron et universæ multitudini. 34. Qui recluserunt eum in carcerem, nescientes quid super eo facere deberent. 35. Dixitque Dominus ad Moysen : Morte moriatur homo iste, obruat eum lapidibus omnis turba extra castra. 36. Cumque eduxissent eum foras, obruerunt lapidibus, et mortuus est sicut præceperat Dominus. 37. Dixit quo-